



PSİKODELİĞ İLAÇLAR VE MİSTİK DENEYİM: MİSTİK DENEYİMİN KISA YOLU

Ümit HOROZCU*

Öz

Belirli mantar, kaktüs ve sarmaşıklardan elde edilen LSD, psilosibin ve meskalin gibi psikodelikler, çağlar boyu dünyanın çeşitli coğrafyalarında mistik deneyim sağlayan ve zor zamanlarda insanlara yardım eden kutsal maddeler olarak itibar görmüştür. Narkotiklerden farklı olarak uyuşturucu özelliği taşımayan ve bağımlılık yapmayan psikodelikler, ham veya ilaçlara benzer şekilde işlenmiş olarak alınmaktadır. Din psikolojisi bakış açısıyla gerçekleştirilen bu çalışmada psikodeliklerle elde edilen deneyimlerin klasik mistik deneyimlere olan benzerliği araştırılmış, konu üzerinde cereyan eden tartışmalara ve buna ilişkin değerlendirmelerimize yer verilmiştir. Sonuçta iki tür deneyimin pek çok açıdan benzer oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: psikodelik, ilaç, mistik tecrübe, dini tecrübe, transpersonel tecrübe.

Abstract

Psychedelic Drugs and Mystical Experience: Shortcut to Religious Experience

Psychedelics such as LSD, psilocybin and mescaline which are obtained from some kinds of mushrooms, cactuses and ivies have been seen as sacred substances that provides mystical experiences and help to overcome hard situations in different communities for centuries. The psychedelics, which do not have narcotizing and addictive effects, are used either raw or drugs. In this study which has done with a viewpoint of the psychology of religion, we have researched similarities between the drug experiences and classical mystical experiences. In addition to this, we tried to show the debates around this topic in the literature and give our evaluations on it. As a result, we have found that there are so many similarities between them.

Keywords: psychedelics, drugs, mystical experience, religious experience, transpersonal experience.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı.



Giriş

Asırlar boyu dünyanın çeşitli bölgelerinde dini törenlerin manevi atmosferini yükseltmek, Tanrı yahut tanrısal varlıklarla doğrudan temas kurmak, bir başka ifadeyle mistik deneyim elde etmek için, kutsal kabul edilen ve psikodelig diye isimlendirilen maddeler alınagelmıştır. Oldukça geniş bir coğrafyada dini inanış ve uygulamaların bir parçası olarak kullanılan bu maddeler, 20. Yüzyılın başlarından itibaren, mistik deneyimler başta olmak üzere dini davranışları incelemeyi amaç edinen din psikologlarını kendine doğru çekmiştir. Mistik deneyimin yaşayanlarca da ifade edilen en temel özelliklerinden biri olan kelimelerle tam olarak anlatılamazlığın neden olduğu gizemin peşinden giden din psikologlarının ilgisi, 1960'lı yıllarda zirve noktaya ulaşmıştır.¹ Pek çok tanınmış din psikologu da özel kimselerin, zorlu hayat şartlarına katlanarak, ibadet ve derin zihinsel yönelimle ulaştıkları, bu çalışmada "Klasik Mistik Deneyim" olarak ifade edilen bu değişik ve sırlı ruh hali hakkında fikir sahibi olabilmenin kısa ve zahmetsiz yolu olarak düşündükleri psikodeligleri bizzat deneme ve deneylerde kullanma yoluna gitmişlerdir.

Bu çalışma psikodeliglerle elde edilen mistik deneyimlerin birbirine ne oranda benzedikleri, aralarında ne tür bir ayırım yapılabileceği problemi üzerine kurgulanmıştır. Bu çerçevede psikodelig kavramına, başlıca psikodeliglere, bunları narkotiklerden (uyuşturuculardan) ayıran farklılıklara, tıbbi amaçlı kullanımına ve bu konudaki tartışmalara, mistik tecrübe kavramına, ilaçların dini ve mistik amaçla kullanımı ve bu konudaki tartışmalara, ilaçlı deneyimlerle klasik deneyimlerin birbirlerine olan benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyan tecrübi çalışmalara ve bu konudaki değerlendirmelerimize yer verilmiştir.

Bu araştırmada yöntem olarak teorik metotlar benimsenmiştir. Bu anlamda herhangi bir psikodelig kullanıcısıyla bizzat görüşme imkanımız olmaması nedeniyle, konuyla ilgili yapılan teorik ve emirik çalışmaların verilerinden yararlanmakla iktifa edilmiştir.

Çalışmamızda objektif, değer yargıları ve normlar üretmeyen, hiçbir dine taraf olmayan bir bilim dalı olarak kabul edilen din psikolojisinin prensiplerine bağlı kalınmıştır.

¹ R. Gordon Wasson, "The Present Status of Ololuhqui and Hallucinogens of Mexico", *The Psychedelic Review*, 1(3), 1964, ss. 270- 280.



I. Kavramsal Çerçevesi ve Kullanım Amaçları Açısından Psikodeligler

1- Psikodelig kavramı

Sözlük anlamı itibariyle, İngilizce’de “*psychedelic*” kelimesiyle karşılık bulan psikodelig, Yunanca psyche (psişe, ruh, iç dünyası, benlik, manevi alem) ve “delos” (açmak, açığa çıkarmak, vizyon) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmektedir. Bazı kaynaklarda hallusinojen, entojen, psikometik vb. olarak da isimlendirilen psikodelig; zihin genişletici, zihin değiştirici, zihin açıcı, zihin büyütücü ve bilinç genişletici anlamlarına gelmektedir.²

Tanımlanacak olursa psikodeligler, belirli bitki (kaktüs, sarmaşık, tahıl vb.) ve mantarların doğal ya da işlenmiş hallerinden elde edilen,³ düşüncede, algıda, duygu-durumda ve bazen fiziksel duruşta değişiklikler meydana getiren; otonom sinir sistemine temel bir zarar vermeyen, bağımlılık yapmayan,⁴ kullananın mistik/dini tecrübe sağladığına inandığı,⁵ aynı zamanda tıbbi amaçlar için de kullanılan⁶ maddelere verilen isimdir.

2- Yaygın Bilinen Psikodeligler

Peyote: Bilinen en eski psikodeliglerden biri olan peyote, Meksika’da yetişen *lophophora williamsii*, peyotl, hikuli vb. isimlerle de anılan bir kaktüstür. Bu kaktüs Meksika sınırlarındaki kurak topraklarda yetişen, alkaloid içeren bir bitkidir. Kaktüsün içerdiği duygu-durum değiştirici etken maddeye “meskalin” (mescaline) denilmektedir.⁷ Alonso de Molina, “Vocabulario” (1571) isimli kitabında, yünlü görünümünden dolayı bu kaktüsten “ipek kozası” yahut “tırtıl kozası” diye söz etmiştir.⁸

Kutsal Mantarlar: Hindistan’da ve yine Meksika’da yetişen “soma”, “psilocybe mexicana” vb. mantarlar en çok kullanılan psikodelig

² Bkz: P.J. Hruby, “The Varieties of Mystical Experience, Spritual Practices and Psychedelig Drug Use among College Student”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Northern Illinois University, 1996, s.20.; ayrıca bkz: Jadu M. Jagel, “Entheogens and Ecopsychology: Comparing Mystical Experiences and Ecological Orientation”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, California Institute of Integral Studies, San Francisco, 2007, s. 17. Collins English Dictionary: // www.collinsdictionary.com/dictionary/english/psychedelic, (erişim http15 Mayıs 2012)

³ Frederick Swain et al., “Four Psilocybin Experiences”, *The Psychedelic Review*, 1(2), 1963, s. 222.

⁴ Robert H. Barrigar, “The Regulation of Psychodelig Drugs”, *The Psychedelic Review*, 1(4), 1964, s.395.

⁵ Bkz: Ara H. Der Marderosian et al., “A Uterina Stimulant Effect Extract of Morning Glory Seeds”, *The Psychedelic Review*, 1(3), 1964, s. 319.

⁶ Mary Barnard, “The God in the flowerpot”, *The Psychedelic Review*, 1(2), 1963, s. 246.

⁷ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 396.; ayrıca bkz: Mary Barnard, “The God in the flowerpot”, *The Psychedelic Review*, 1(2), 1963, s. 244.

⁸ R. Gordon Wasson, a.g.m., s. 278.



gruplarından birini oluşturmaktadır. Etken maddesi ise “psilosibin”dir (psilocybin). Çeşitli şekillerde alınabilen bu mantarlardan soma, Hindistan’da toplandıktan sonra ezilir, bekletilir ve sonra süzgeçten geçirilerek, fermantasyona uğratılmadan da sarhoş edebilen bir içkiye dönüştürülür. Bu bitki kimilerince, kahinlere geleceği gördürdüğüne, şairlere sözleri ilham ettirdiğine ve savaşçıları güçlendirdiğine inanıldığı için tanrılaştırılmıştır. Maztek yerlileri ise psikodelig mantarları “Tanrının bedeni” anlamına gelen “Teonanacatl” diye isimlendirmektedir.⁹

Sarmaşıklar: Ololiuhqui/Turbina Corymbosa/Gündüz Sefası/can çiçeği olarak isimlendirilen bir sarmaşık türünün, kahverengi ve oval şeklindeki tohumları psikodelig olarak kullanılmaktadır. Tanınan ve yaygın kullanımı olan bu sarmaşık, Oaxaca’nın köylerinde zor zamanlarda başvurulan bir kurtarıcı madde olarak ön plana çıkmaktadır.¹⁰

Tahıllar: Tahıllarda oluşan bir tür küften, LSD (Lysergic Acid Diethylamide) diye bilinen etken madde elde edilmektedir. Bu, en güçlü psikodeliglerden biridir. LSD araştırmalarında Humphrey Osmond gibi¹¹ öncü bir isim olan Dr. Albert Hofman, 1943’te özel bir ilaç firması için çalıştığı dönemde tahıldan elde edilen morfin cinsi ilaçlar üzerine bir araştırma yaparken LSD’yi sisteminin içerisine kattı ve maddenin bilinç üzerindeki şaşırtıcı etkisini tespit etti. Daha sonra LSD, en potansiyelli ve güvenilir zihin değiştirici ilaç olarak görülmeye başladı. Bu maddeyle ilgili dikkat çekici bir durum da küçücük dozajda etkili olmasıydı. Öyle ki LSD, bir diğer zihin değiştirici olan meskalinden 4000 defa daha etkili bir maddeydi.¹²

Bunların yanı sıra picietl, haşhaş, maruana, ayahuasca gibi bir takım maddeler psikodeligler kapsamına sokulmaktadır.¹³

3- Narkotikler ve Psikodeligler

Psikodeligler algı ve duygu-durumda değişiklik yaratan maddeler olmaları nedeniyle çoğu zaman narkotik (uyuşturucu) olarak görülebilirler de, narkotiklerle arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Hofmann, 5 grup narkotik maddeden söz etmektedir: (1) Afyon türevlerinin de dahil olduğu analjezik veya öforikler, (2) rezperin gibi sedatifler (sakinleştirici) veya tranqüilizerler (yatıştırıcılar), (3) Barbituratlar (uyku ilacı) gibi hip-

⁹ Frederick Swain et al., a.g.m., s. 222.; ayrıca bkz: Mary Barnard, a.g.m., ss. 246-247.; ayrıca bkz: R. Gordon Wasson, a.g.m., s. 279.

¹⁰ R. Gordon Wasson, a.g.m., s. 286.

¹¹ P.J. Hruby, a.g.t., s. 20.; ayrıca bkz: Gerald Heard, a.g.m., s.7.; Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 396.

¹² Gerald Heard, a.g.m., s.10.

¹³ James D. Patteson, “Psychodelig Drugs and Spirituality”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University, 1995 s. 13.; ayrıca bkz: Jadu M. Jagel, a.g.t., s. 17.



notikler (4) alkol ve eter gibi inebriantlar (sarhoş edici), (5) kafein gibi stimulantlar (uyarıcılar).

Psikodeligler ise bunlardan farklıdır. Onlar yalnızca duygu-durumuna etki eder. Oysa diğerleri sakinleştirici yahut uyarıcı etkiye sahiptirler. Psikodeligler, deneyim alanında, gerçeklik algısında, hatta zaman ve mekan algısında ve benlik bilincinde derin ve keskin değişiklikler meydana getirmektedirler.¹⁴ Öte yandan aşağıda ele alınacağı üzere, psikodeligler bağımlılık yapmazlar ve merkezi sinir sistemine narkotikler gibi zarar vermezler. Dahası kullananlarca dini, mistik ve transpersonel deneyimler olarak yorumlanan sıra dışı zihin halleri yaşatmaktadır.

4- Psikodeliglerin Kullanım Amaçları

Psikodeliglerin tarih boyunca pek çok amaç için kullanıldıkları bilinmektedir. Dini ve mistik tecrübe elde etmek, bilincin farklı katmanlarına ulaşmak, ruh hastalıklarını tedavi etmek, bazı bedensel hastalıkların daha çok semptomatik tedavisini yapmak, alışkanlık olarak almak yahut salt deney yapmak maksadıyla kullanımı söz konusudur. Araştırmamız ise psikodeliglerin, bilhassa dini, mistik ve transpersonel tecrübe elde etmek için kullanımı noktasında konumlandırılmıştır. Ancak öncelikle ruh ve beden sağlığı alanında kullanımına ilişkin özet de olsa bir takım bilgiler vermek yerinde olacaktır. Zira ruh sağlığıyla ilgili olduğu düşünülen faydaların dini sahayla da alakası bulunmaktadır. Şimdi, psikodeliglerin tedavi amaçlı kullanımına ve konu hakkında yapılan tartışmalara kısaca değinmek, sonrasında mistik ve dini amaçlı kullanımına geçmek istiyoruz.

4.1- Tedavi Amaçlı Kullanımı ve Yapılan Tartışmalar

Eski çağlardan günümüze insanlar hastalıkların tedavisinde kimi zaman doğru teşhis ve tedavi yöntemlerine ulaştıracak vizyonlar göstermesi, kimi zaman da doğrudan şifa vermesi için psikodeliglere başvurmuşlardır. Psikodeliglerin, mesela, kanser ve benzeri hastalıkların keskin acı ve ağrılarını bastırmada analjezik etki gösterdiği tespit edilmiştir. Öte yandan unutulmuş çocukluk dönemi hatıralarının bilinç alanına çıkarılması için çabalanan psikanalitik terapilerde hafıza açıcı olarak kullanılmıştır.¹⁵

Kuzeydoğu Peru'da bir kült haline gelen "Ayahuasca" adındaki bir sarmaşık, tıbbi uygulamaların önemli bir parçası olmuştur. Bu sarmaşığın yapraklarından yapılan çayı içen hastaların hastalıkları için şifalı olacak bitkileri gösteren vizyonlara ulaştıkları ve gidip ormandan bu bitkileri toplayarak içtikleri ve iyileştiklerine dair çokça hikaye anlatılmaktadır.

¹⁴ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 395-396.

¹⁵ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 399.



Yani yerlinin esrarengiz zihninde ayahuasca sayesinde kapılar açıldığı, bu sayede de şifa elde edildiği düşünülmektedir. Bu bir anlamda kehanet arayışıdır.¹⁶

Eski medeniyetlerde psikodelikler tıbbi amaçlarla bu şekilde kullanılmıştır. Ancak modern döneme gelindiğinde bu maddelerin ruhsal ve bedensel sağlığa zararlı olup olmadığı üzerinde büyük tartışmalar yapılmıştır.

Verdiği zararlara ilişkin iddiaları önem sırası olmaksızın 8 madde de özetleyebiliriz:

- 1- Depresyona neden olmaktadır.¹⁷
- 2- Zaman dezoryantasyonuna, sersemliğe ve tepkisizliğe neden olmaktadır.¹⁸
- 3- Akıl bozucudur, illüzyon ve halüsinasyonlara neden olmaktadır.¹⁹
- 4- Alanlar psikotik olmadıkları halde psikotikler gibi davranmaktadır.²⁰
- 5- Alkol ve afyon gibi uyuşturarak kavrayışı azaltmaktadır.²¹
- 6- Dissosyasyon (kişilik bölünmesi) ve ayrılmaya (kendini başka bir dünyada gibi hissetme) neden olmaktadır.²²
- 7- Akılla değil dürtülerle davranmaya neden olmaktadır.²³
- 8- İnsan beynine ve genetiğine zarar vermektedir.²⁴

Depresyon, dissosyasyon gibi etkileri olduğuna dair iddialar, LSD taraftarlarının kabul edilmemektedir. Aksine psikiyatristler bilhassa nevroz tedavisinde pek çok kez bu maddeleri kullanmışlardır ve bazı dene- melerde olumlu neticeler de almışlardır.²⁵

Bu maddelerin “akıl bozucu” olduğu iddiası yine kullanımına taraftar olanlarca reddedilmekte, söz konusu etkinin akıl bozmak değil, “zihin değiştirmek” şeklinde olduğu, dahası bunların yetenekli kimseler için dünyaya ve kendilerine açılan pencerelerini genişletici etkiye sahip olduğu savunulmaktadır.²⁶ Akıl bozulması olarak algılanan durumların

¹⁶ Heinz Kusel, “Ayahuasca Drinkers among the Chama Indians of Northeast Peru”, *The Psychedelic Review*, 1(6), 1965, s. 58-59.

¹⁷ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 396.

¹⁸ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 396.

¹⁹ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 396.; ayrıca bkz: Gerald Heard, a.g.m., s.7,8.

²⁰ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 396.

²¹ Gerald Heard, a.g.m., s.9.; ayrıca bkz: Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 399.

²² Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 398.

²³ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 398.

²⁴ M. V. Mangini, “Yes, Mom Took Acid: The Socio-historical Influence of Prior Psychedelic Drug Use in Adults”, University of California, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000, s. 10-12.

²⁵ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 398.

²⁶ Gerald Heard, a.g.m., s.7,8.



daha çok ilacın etkisindeki kişinin deneyimle olan zihinsel meşguliyetinden ve sorgulayan bir gözlemciyle irtibat halinde olmanın önemsenmesinden kaynaklanmakta olduğu ileri sürülmektedir.²⁷

S. Grof, LSD'nin yol açtığı durumu sadece beynin toksik bir kimyasala veya "toksik psikoza" karşı spesifik olmayan bir reaksiyonu olduğunu söyleyerek eleştirenlere karşı çıkararak, LSD'nin neden olduğu durumlarla şizofreninin belirtileri arasında benzerlik olmadığını söyler. LSD'nin daha ziyade kişiliğin farklı düzeylerdeki derinliklerinden gelen bilinçaltı materyali harekete geçiren güçlü bir zihin süreci katalizörü türünden bir şey olduğunu savunur.²⁸ Bir başka ifadeyle ona göre, aslında kişi, LSD etkisindeyken psikozda olduğu gibi gerçek dışı hayal ürünü şeyleri algılamayıp, aksine kişiliğin derin katmanlarındaki bilinçdışı alanlarındaki, materyalleri algılar, yani kendisiyle ilgili daha fazla gerçeğe muttali olur. Hatta bu algılananlar, Freud psikanalizinin geçmiş yaşamın meydana getirdiği basit bilinçaltı içeriğinin çok ötesinde, psikodinamik düzeyi aşan katmanlara ait içeriklerdir.²⁹ Dahası, bazı araştırmaların gösterdiği gibi, insanın daha iyi anlaşılması noktasında LSD'nin derin kişilik tanuları için rakipsiz bir araç olabileceği düşünülmektedir.³⁰

Uyuşturarak kavrayışı azalttığı iddiasına karşı ise, LSD'nin her ne kadar ekstazi deneyimi yaşatsa da narkotikler gibi zararlı etkilere sahip olmadığı, dahası sıra dışı bir dikkatlilik kazandırdığı savunulmaktadır. Kullananlar, LSD sayesinde evrenin yapısı ve hayatın amacı konusunda iç gözü kazandıklarını bildirmişlerdir.³¹

Psikodeliglerin uyuşturucu etkisi olmamasının yanı sıra, eroinin vs. yaptığı gibi bağımlılık da yapmadıkları bilinmektedir. Hem ruh hem de beden sağlığını ilgilendiren alkol tedavisi, psikodeliglerin tıbbi amaçlı kullanım alanlarından biri olmuştur. Psikodeligler gerçekten de alkol bağımlılarının tedavisinde olumlu sonuçlar vermiştir. Bu konuda mesela Kanada'da 1958 ile 1962 yılları arasında dört ayrı hastanede çalışmalar yapılmıştır. Rastgele ikiye ayrılan hastalardan kontrol grubundakilere psikodelig verilmeyip normal tedavileri uygulanmış, deney grubuna ise normal tedavinin yanı sıra psikodelig verilmiştir. Sonuçta psikodelig alan deney gruplarındaki 159 kişiden 114'ünün (%72) alkol kullanımını azalttığı yahut sonlandırdığı, kontrol gruplarındaki 80 kişiden ise sadece

²⁷ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 396.

²⁸ Bkz: Stanislav Grof, "İnsan Bilinçdışının Alanları, LSD Araştırmasından Gözlemler", *Ego Ötesi*, eds: Roger G. Walsh & Frances Vaughan, terc: Halil Ekşi, İnsan Yay., İstanbul, 2001, s. 112.

²⁹ Bkz: Stanislav Grof, a.g.e., s. 125.

³⁰ Bkz: Stanislav Grof, a.g.e., s. 112.

³¹ Gerald Heard, a.g.m., s.9.



18'inin (%46) belli ölçüde iyileşme gösterdiği tespit edilmiştir.³² Ancak bilim adamları bireylerin psikodeliglere fizyolojik olarak değil de psikolojik olarak bağlandıklarını ifade etmektedir. Ayrıca suçlular üzerinde yapılan psikodelig terapileri sonucunda suçun tekrarrünü azalttığı ve suça bulaşmış psikopatların iyi davranışlarını artırdığı görülmüştür.³³

Kişinin yalnız kendisiyle meşgul olması iddiasına karşı, aksini savunanlar, kişinin kendisine ve kendisinin başkalarıyla olan ilişkilerine karşı iç görü elde etmesini sağladığını, yani kişinin başkalarını ve kendini daha iyi anlamasını sağladığını dile getirmektedirler.³⁴

Bilindiği üzere psikanalizde bilinçaltında yatan ve kişiyi etkileyen geçmiş yaşama ait komplekslerin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bunun için de kişinin iradesinin devre dışı kalması ve böylelikle bilinçaltı materyaline ulaşılmasına engel olmaması önemlidir. İşte psikodeliglerin de kişinin iradesini bloke ederek adeta hipnotize olmuştusuna bilinçaltına inmesini sağlamak amacıyla kullanımı söz konusudur. Sonuç olarak psilosibinin merkezi sinir sisteminde bir dizi biyokimyasal ve fizyolojik olayı tetiklediği ve algılanan çevreyi kategorize etmeye yarayan algısal ve bilişsel yapıların işlevini durdurduğu yahut askıya aldığı, yani bireyin kasıtlı olarak süreci yönetemediği bir durum yarattığı anlaşılmaktadır.³⁵ Cox da kendi deneyimlerine dayanarak, bu maddelerin insanların normal zamanlarındaki hislerini engelleyen ve algılarını sansürleyen süreçleri askıya alan bir etkiye sahip olduklarını söylemektedir.³⁶

Ruh hastalıklarının tedavisinde işe yarayıp yaramadığı üzerinde pek çok bilimsel araştırma yapılmıştır. Mesela Sandison (1962), Bierer (1960), Martin (1957) Eisner & Cihen (1958), Robinson ve ark. (1963), Ling & Buckman (1964) LSD'nin nevroitik ve psiko-somatik bozuklukların tedavisindeki klinik kullanışlılığını ortaya koymuşlardır.³⁷ Diğer taraftan belli bir ruh hastalığı şikayeti olmayan, normal kimseler arasında da dikkat çekici bir şekilde "insanlar arası ilişkinin önemini ve anlamını daha iyi anlama" "Tanrı/Nihai Hakikat/Yüce Güç'ün daha fazla farkına varma",

³² The Editors, "The Treatment of Alcoholism with Psychedelics", *The Psychedelic Review*, 1(2), 1963, s. 205-207

³³ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 397-398.

³⁴ Gerald Heard, a.g.m. s. 9.

³⁵ Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 399.; ayrıca bkz: Ralph Metzner ve ark., "The Relation Expectation and Mood to Psylocybin Reactions", *The Psychedelic Review*, 1(5), 1965, s. 3-36.; ayrıca bkz: P.J. Hruby, a.g.t., s.21.; Ayrıca kişiyi insanlardan kopararak yalnızca kendisiyle meşgul etmesi, dolayısıyla sosyal vazifeleri aksatıp bencil bir hayatı ortaya çıkarması; Hindistan'da olduğu gibi insanların beyinlerini uyuşturup onları pasifleştirerek sosyal adaletsizlikleri gerçekleştirmek için zemin oluşturduğu, (bkz: Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 398-400.), LSD'nin belli dengesiz insanları bazı büyüsel amaçlarla kullanılmak üzere kendisine çektiği ileri sürülmektedir. (Gerald Heard, a.g.m., s.8.)

³⁶ P.J. Hruby, a.g.t., s.21.

³⁷ Thomas M. Ling & J. Buckman, "The Treatment of Frigidity with LSD and Ritalin", *The Psychedelic Review*, 1(4), 1964, s. 450-452.



“başkalarına karşı daha toleranslı olma”, “hayatı için yeni kararlar alıp hayatına yeni yönler verme” gibi ruh sağlığının iyi oluşunun bir göstergesi kabul edilebilecek değişimler rapor edilmiştir. Aldous Huxley ve Havelock Ellis gibi seçkin düşünürler de psikodeliglerin bu tür olumlu etkileri olduğunu düşünmektedirler.³⁸

1967’de Marinello Cohen ve arkadaşları yaptıkları çalışmalarda, LSD alan kimselerin kromozom anormalliklerinde 2 kat artış olduğunu, LSD ile tedavi edilen şizofrenlerde kromozomların 3 kat daha fazla zarar gördüğünü tespit ettiler. Cohen verdiği çok sayıda röportajda, LSD’nin sanıldığı kadar zararsız olmadığını açıkladı. Başka araştırmalar da hamilelerin alması durumunda çocuklarda sakat, bozuk organlarla doğma gibi zararlara neden olacağına dair tespitlerle sonuçlandı.³⁹

Amerika’da aspirinin yan etkilerinden dolayı her yıl 200 kişinin, ilaç yan etkisinden 29000 kişinin yaşamını yitirdiği, düşünülürse, psikodeliglerin onlara oranla çok daha güvenli ve daha az zararlı olduğu ortadadır. Sadece 100 kişiden birinde birkaç saat ya da günü geçmeyen psikozlar görüldüğü söylenmekte ise de bunun da daha önceden var olan psikopatolojiye işaret ettiği ileri sürülmektedir. Bu noktada psikodeliglerden, gizli zihinsel rahatsızlıkları ortaya çıkarmada yararlanılabileceği de düşünülmektedir. Psikodeliglerin insan beynine, genlerine, embriyolarına vs. verdiği herhangi bir zarar tespit edilmemiştir. Bununla birlikte hamileliğin ilk aylarında diğer ilaçlar gibi psikodeliglerden de uzak durulması tavsiye edilmekte, her ilaç gibi gereğinden sık kullanım ve aşırı dozlar zararlı olabileceği söylenmektedir.⁴⁰

Psikodeliglerin bedensel ve ruhsal açıdan zararlı yahut faydalı olup olmadığı konusundaki verileri genel olarak değerlendirdiğimizde, bu maddelerin aleyhine yapılabilecek çok fazla eleştiri noktasının bulunmadığını görebiliyoruz. Fakat, yine de ciddiye alınması gereken bazı durumlara da işaret etmemiz gerekir. Psikodelig maddelerin tamamen zararsız oldukları düşünülse bile; birincisi, kullanacak kişilerin hangi maddenin katıksız psikodelig olduğunu bilmesi, bir başka ifadeyle, diğer narkotiklerden ayırabilmesi noktasında bir takım sıkıntıların meydana gelmesi oldukça muhtemeldir. İkincisi, tüm ilaçlarda olduğu insanların bu maddeleri tedavi amaçlı olarak kullanırlarken doktor raporunu dikkate almaları zorunludur. Gerek maddenin türü, gerekse dozajı profesyonel

³⁸ The Editors, “The Subjective After-Effects of Psychedelic Experience: A Summary of Four Recent Questionnaire Studies”, *The Psychedelic Review*, 1(1), June 1993. s. 24-25; ayrıca bkz: Robert H. Barrigar, a.g.m., s. 399.

³⁹ M. V. Mangini, “Yes, Mom Took Acid: The Socio-historical Influence of Prior Psychedelic Drug Use in Adults”, University of California, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000, s. 10-12.

⁴⁰ M.C. Smith, *Psychdelic Chemistry*, file:///L:/e-books/psychedelicchemistry/index.html (02. 04.2012)



yaklaşımı belirlenebilir. Oysa bu tür maddelerin doktor kontrolünde kullanımları oldukça uzak bir ihtimal gibi durmaktadır. Üçüncüsü ise, günümüzde psikodeligler pek çok ülkede illegal kabul edildikleri için elde etme yolları da yasa dışı olmaktadır. Bu da bu maddeleri kullananların, narkotikleri pazarlayan insanlarla teması ihtimalini artırmaktadır. Son olarak, psikodeligler her ne kadar narkotik olarak kabul edilmeseler de kafa yapıcı özellikleri nedeniyle kullanıcıları narkotikleri de denemeleri konusunda cesaretlendirebilecek bir etki yaratabileceği, bir başka ifadeyle geçiş unsuru olabilecekleri unutulmamalıdır.

4.2-Psikodeliglerin Dini Amaçlı Kullanımı

Peyote kaktüsünden elde edilen meskalin, Meksika'nın çeşitli bölgelerinde dünden bugüne mistik deneyim sağlayıcı olarak kabul edilmekte ve kutsallık değerini korumaktadır. Mesela Amerikan Yerli Kilisesinin dini ayinlerinde, ayinin bir parçası olarak yutulmaktadır. Öte yandan ağır sıkıntıları olanlar bu bitkilere başvurmakta dertlerine derman aramaktadır.⁴¹ Bölge yerlilerine dini seremonilerde kullanılan bu psikodeligleri bir tanrı olarak görenler, onları yediklerinde Tanrının Ruh'unu içlerine aldıklarına ve böylelikle ilham elde ettiklerine inananlar bulunmaktadır.⁴² Onların bu bitkilere yönelik hac faaliyeti olarak günlerce süren yayan yolculuklara çıktıkları bilinmektedir.⁴³

Oklahoma ve Wyoming yerlileri bunları kurutulmuş halde ithal etmekte yahut saksılarda yetiştirmektedir. Kimi zaman öğüterek ezme haline getirmek yahut çaya katmak suretiyle aldıkları kaydedilmektedir. Tanrının, yiyecek haline getirilerek seremonilerde alındığında seremoniyeye katılanlara şarkılar ve vizonlar gönderdiğine inanılmaktadır.⁴⁴

Aztekler de asırlar boyu psilosibin içeren mantarları sakramentlerinde kullanmışlar ve bu mantarlara "Tanrının bedeni" demişlerdir.⁴⁵ Polinezyanların içeceği olan "kava" da ismini aldığı kava bitkisinden, tıpkı soma içeceği gibi üretilmektedir. Bu bitki yerli dilinde "piper mythysticum" (sarhoş edici biber) diye anılmaktadır. Dini ritüellerde kullanılan bu içecek kahinlerin transa girmesini sağlar. Gerek soma gerekse kava içkilerinin cennette benzerinin olduğuna inanılmaktadır.⁴⁶

⁴¹ R. Gordon Wasson, a.g.m., s. 275.; ayrıca bkz: James D. Pateson, "Psychodelig Drugs and Spirituality", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University, s. 15.

⁴² Robert H. Barrigar, ss. 399-400.

⁴³ Mary Barnard, a.g.m., s. 244.

⁴⁴ Mary Barnard, a.g.m., s. 244.

⁴⁵ W.H. Clark, "Psychodelics and Religion", *Psychedelics*, ed: B. Aaronson, H. Osmond, Doubleday & Company, 1970.

⁴⁶ Mary Barnard, a.g.m., s. 247.



Tatula bitkisinden elde edilen içki ise eski zamanlarda California yerlileri tarafından inisiyasyon (kabul) törenlerinde kullanılmaktaydı. Seremonide kullanılacak kabın içerisinde bir miktar suyla karıştırılarak, şamanik güç elde etmeleri ve vizyonlar görmeleri için şaman adaylarına içirilirdi.⁴⁷

Meksika'nın Oaxaca bölgesinde yetişen kutsal mantarlar, tıpkı taze peyote gibi aç karnına içilmektedir. Şaman bu mantarı yuttuğunda mantar tanrısının onun bedenine girerek onu ele geçirdiğine ve onun dudaklarından konuştuğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla hasta çocuğun ölüp ölmeyeceğini söyleyen de şaman değil tanrıdır. Kimi de aslında ataların bitkiye girerek oradan şamana geçtiğini ve kehanetlerde bulunduğuna inanılmaktadır. Delhi'deki kahinler çiğnenmiş defne yaprağını yine aynı etki için kullanılmaktadır. Defnedeki küçük miktardaki siyanür bu etkinin kaynağı olmaktadır.⁴⁸

Meksika'daki Katolik Kilisesi bu maddelerin kullanımının dinen uygun olmadığını belirtse de bazı keşişler maddelerin mucizevi etkilerini itiraf etmekle birlikte, bunun şeytanın bir oyunu olduğunu söyleyerek, bu tür şeylerin kökünü kazımak istemiş fakat başaramamışlardır. Öyle ki, Meryem'e, azizlere yahut İsa Mesih'e ettikleri dua seremonilerinde bu maddeleri kullanır hale gelmiştir. Bu törenlerde alınan yardımcı maddeler her pazar yerinde ve genellikle papaz idaresindeki kilise gölgesinde özel bir tezgahta satılır olmuştur. Bunlar sıradan şeylermiş gibi elden ele gezmeye başlamıştır.⁴⁹

Clark, tıpkı Amerikan Yerli Kilisesinin yaptığı gibi Amerikan Uyanış Kilisesinin de törenlerinde peyote kullanmalarını meşrulaştırmak için Gıda ve İlaç İdaresine (FDA) başvurduklarını, aynı şekilde Neo-Amerikan Kilisesinin liderlerinin bu maddeleri sakramental amaçlarla kullanımı konusunda ısrar ettiklerini belirterek, bu ilaçların eskiden yapıldığı gibi dini amaçlarla kullanılması yönündeki temayülün gittikçe ve hızlanarak arttığını söylemektedir.⁵⁰

Gündüzsefası bitkisinin tohumlarından 20-50 tane alındığında başlangıç düzeyinde vizyonlar gerçekleşirken, 100-500 tohum alındığında LSD benzeri deneyimler yaşattığı Savage ve arkadaşları tarafından tespit edilmiştir.⁵¹

⁴⁷ Mary Barnard, a.g.m., s. 247.

⁴⁸ Mary Barnard, a.g.m., s. 248.

⁴⁹ R. Gordon Wasson, a.g.m., s. 276.

⁵⁰ W.H. Clark, a.g.e. "Psychodelics and Religion", *Psychodelics*, ed: B. Aaronson, H. Osmond, Doubleday & Company, 1970.

⁵¹ Ara H. Der Marderosian et al., "A Uterine Stimulant Effect Extract of Morning Glory Seeds", *The Psychodelic Review*, 1(3), 1964, s. 319.



Timoty Leary, üzerinde çalıştıkları *Tao Te Ching* isimli bir uzak doğu kitabından söz eder. O, *The Way of the Life* diye tercüme ettikleri bu kitabı kalitesini ispat etmiş bir psikodelig el kitabı olarak nitelemektedir. Psikodeliglerin enerji akışı ve sinir sistemi işleyişi üzerindeki etkisi anlatılan ve her dönemde yeniden yazılarak yorumlanan bu kitapta dua niteliğinde sutralar bulunmaktadır. Psikodelig seansının (1) öncesinde okunan dualar, (2) saf enerji akışına ilişkin dualar (seansın başlarında zirve noktasındayken yavaşça okunmalı), (3) biyolojik akım ile ilgili dualar, (4) çakraların ve sinir merkezlerinin farkına varmakla ilgili dualar, (5) seans sonrasındaki deneyimin zihinde tekrarlanması için dualar yer almaktadır.⁵²

Sonuç olarak, psikodeliglerin Güney Amerika başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde kutsal kabul edildiğini, gerek dini seremonilerin bir parçası olarak, gerekse mistik deneyim elde etmek maksadıyla kullanıldığı görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında, mistik tecrübe, dini tecrübe ve transpersonel tecrübe kavramları irdelenecek, bunun ardından, ilaçla elde edilen deneyimlerin bunlarla benzeşip benzeşmediği ele alınacaktır.

II. Mistik/Dini/Transpersonel Tecrübe

Dini tecrübe, mistik tecrübe ve transpersonel tecrübe kimileri tarafından birbirlerinin yerine kullanılan, kimileri tarafından ise, aralarında belirli bir ayırım yapılarak farklı anlamlarda kullanılan kavramlardır. Ancak ayırım yapanlar arasında da farkın ne olduğu konusunda tam bir konsensüs bulunduğu söylenemez. Diğer bir deyişle bu üç kavramın, üzerinde ittifak edilen net tanımı veya tanımları bulunmamaktadır.⁵³

Dini tecrübe, Maslow tarafından zirve (peak), Greeley tarafından ekstazik, James tarafından ilahi/esrarlı (numinous) tecrübe olarak tanımlanmaktadır. Kimi ise dini tecrübeye Aşkın (transcendent), esas dini (primary religious) tecrübe demektedir.⁵⁴

Mistik deneyimin özünün, "Tanrının ve kişinin kendi ruhunun karşı konulmaz bir farkındalığı" olduğunu savunan din psikologu Evelyn Underhill,⁵⁵ böylelikle mistik tecrübeyle dini tecrübeyi aynı anlamda kullanmış olmaktadır. Öte yandan kutsalın (Tanrı, Nihai Hakikat, İlah, Mut-

⁵² Timoty Leary, "Five Psychodelig Prayers Adopted from the Tao Te Ching", *The Psychodelic Review*, 1(7), 1966, s.13.

⁵³ İngilizce "experience" kelimesi, dilimizde "tecrübe" ve "deneyim" anlamlarına gelmektedir. Çalışmamızda bu iki kelime insanlar tarafından yaşanmış sıra dışı olayları ifade etmek üzere birbiriyle tamamen aynı anlamda kullanılmıştır.

⁵⁴ Jadu M. Jagel, "Entheogens and Ecopsychology: Comparing Mystical Experiences and Ecological Orientation", Yayınlanmamış Doktora Tezi, California Institute of Integral Studies, San Francisco, 2007, s. 18.

⁵⁵ James D. Patteson, a.g.t., s. 19.



lak Varlık, Akıl) hazır bulunuşunun⁵⁶ farkına varmayla birlikte yoğun hayret duygularını, birlik (unity) hissini ve genişlemiş benlik algısını içeren mistik tecrübenin dini anlamı içermesinin zorunlu olmadığını söyleyenler de bulunmaktadır.⁵⁷ Mesela bir diğer din psikoloğu R. Hood, Türkiye’den bir doktora öğrencisinin kendisiyle yaptığı görüşmede, mistisizmi temel dinî tecrübeden daha geniş düşündüğünü, mistik tecrübelerin ayrı bir kategori olduğunu, diğer yandan dinî tecrübelerin, dinî bir yorum içeren hemen her türlü tecrübeyi ihtiva edebileceğini ifade etmektedir.⁵⁸ Bu anlamda Hood, mistik bir yaşam neticesinde olmaksızın, mesela dramatik bir şekilde bir duanın veya bedduanın gerçekleşmesi, yahut çok sıkışık bir durumdayken esrarlı bir yardım elinin mucizevi bir şekilde imdada yetişmesi, meleklerle veya ölmüş tarihsel şahsiyetlerle karşılaşması gibi, ön hazırlığı olmayan, bununla birlikte dini olarak yorumlanan sıra dışı durumları da dini tecrübe kapsamına sokmaktadır. Mistik tecrübe ise, mistik yaşantının meyvesi olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, mistik tecrübenin dini tecrübeden daha geniş anlamda kullanıldığı ve onu kapsadığı söylenebilir.

Transpersonel tecrübeye gelince, onların mistik deneyimlerden de daha geniş bir anlama sahip olduğu, mistik deneyimleri ve dolayısıyla mistik deneyimlerin kapsadığı dini deneyimleri de içine aldığı kabul edilmektedir.⁵⁹ Transpersonel tecrübe, kimlik veya benlik duygusunun, bireysel veya kişisel ötesine geçerek insanlığın, hayatın, psişenin ve kozmözün daha geniş yönlerini kapsamak olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰ Grof da, transpersonel deneyimlerin bilincin bilinen ego sınırlarının ötesine geçmek, zaman ve mekan sınırlarını aşmak suretiyle gelişmesi yahut yayılması şeklindeki deneyimler olduğunu belirtir.⁶¹ Mistik deneyimlerin transpersonel deneyimlerin en yoğun alt gurubu olduğu belirtilmektedir. Çünkü bunlarda sadece benlik sınırları aşılarak hayatın başka yönlerine geçiş yapmak yoktur, onlarda ayrıca Tanrı, Tanrıça, Nihai Hakikat, Tao, Ruh, vs. ile geçici iribat da vardır.⁶²

Transpersonel deneyimler de dini olarak yorumlanabilir ancak anlaşılacağı üzere bu bir zorunluluk değildir. Herhangi bir dini gelenek veya inanç sistemine izafe edilmeyen deneyimler de transpersonel deneyimler olarak kabul edilebilir. Onlar teistik bir yorum olmaksızın doğal, ruhsal ve

⁵⁶ Hazır bulunuştan kasıt ise, kutsal diye ifade edilen şeyin bir şekilde gelip tecrübe edenin bulunduğu mekanda onunla karşılaşması, varlığını ona tartışmasız bir şekilde hissettirmesidir.

⁵⁷ Jadu M. Jagel, a.g.t., s. 18.

⁵⁸ Ahmet Albayrak, “Din Görevlilerinin Mistik Tecrübe Düzeyleri”, *Din Bilimleri Akademik Dergisi*, IX, 2009, sayı: 1, s. 157.

⁵⁹ Jadu M. Jagel, a.g.t., s. 18.

⁶⁰ Jadu M. Jagel, a.g.t., s. 19.

⁶¹ P.J. Hruby, a.g.t., s. 28.

⁶² P.J. Hruby, a.g.t., s. 34.



birleştirici (unitive) deneyimler olarak tanımlanabilirler. Burada, kişinin yorumu, onun ait olduğu din ve inanç sistemi, gelenekler, düşünceleri, geçmiş deneyimleri ve kişinin o anda içinde bulunduğu fiziksel şartlar önem arzeder.⁶³ Mistik tecrübe, herhangi bir dinle bağlantısı olmaksızın tabii bir şekilde de yaşanabilir, bir dinin veya dinlerin arasından süzülüp aynı nehre akan sulardan da beslenebilir.⁶⁴ Sonuç olarak dini tecrübe ve transpersonel tecrübe örtüşen ve karşılıklı olarak birbirini dışlamayan kavramlardır.

Dini tecrübenin yorumlanmasında Tanrı hakkındaki bilgilerimizin belirleyici olduğu düşünülmektedir.⁶⁵ Tanrı veya inanılan diğer manevi varlıklar konusunda bilgi sahibi isek, karşılaşılan deneyimleri bu bağlamda değerlendiririz. Bu, gerçekte dini olmayan, seküler bir tarzda açıklamanın mümkün olduğu durumları dini olarak yorumlama olasılığıyla birlikte, gerçekten dini olduğu halde din karşıtı inanışlar yahut bu konulara ilişkin bilginin olmaması nedeniyle din dışı olarak yorumlama ihtimalinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Biz, gerek bu araştırma gerekse genel olarak din psikolojisi çalışmaları açısından daha tartışmasız, daha işlevsel ve daha basit bir yaklaşımı benimsemek gerektiğini düşünüyoruz. Buna göre, ister mistik ister sıradan dindar tarafından yaşansın, zaten subjektif olan bu sıra dışı deneyimler, şayet tecrübe eden kişi tarafından dini olarak yorumlanıyorsa dini tecrübe olarak kabul edilmeli, dini olarak yorumlanmıyorsa dini tecrübe olarak değerlendirilmemelidir. Nitekim din psikolojisi bilimi dini davranışların insan psikolojisine etkilerini ve insanın psikolojisinin de dini davranışlarına etkisini konu edinmektedir. Bu nedenle, tecrübe sahibinin subjektif değerlendirmesini bilmek bizim açımızdan yeterli olacaktır. Öte yandan, deneyimlerin gerçek dini deneyimler olup olmadığı konusu tamamen, değerli ya da değersiz olduğu konusu ise büyük ölçüde bizim araştırma sınırlarımızın dışında kalmaktadır.

1- Klasik Mistik Tecrübenin Özellikleri

Mistik deneyimin, üzerinde görüş birliğine varılan kesin bir ortak tanımı bulunmamakla birlikte, düşünürlerin vurguladıkları bazı ortak noktalar vardır. Mistisizme ilgi duyan James, Stace, Pahnke, Clark, Hood vb. bazı psikolog ve felsefeciler mistik deneyime ait bir takım temel özellikler tespit etmişlerdir. Dahası mistik tecrübe ölçüğü bile geliştirmişlerdir. “Birlik” (unity), “bir oluş” (oneness), “anlatılamazlık” (ineffability), ilham/vahiy olduğu hissi (noetic quality), olumlu duygu, gerçeklik, geçicilik, dini hisler, zamansızlık ve mekansızlık duygusu, paradoksalılık, bilin-

⁶³ P.J. Hruby, a.g.t., s. 30.

⁶⁴ Ahmet Albayrak, a.g.m. s. 154.

⁶⁵ Ahmet Albayrak, “Dini Tecrübenin Dışa Vurum Problemi”, *Milal ve Nihal*, 2 (2), 71.



dik egonun gerçek ben olmadığı inancı, sübjektif ışık, iradi olmayıp kişinin pasif oluşu bu ortak noktalardandır.⁶⁶

1) Birlik: Mistik deneyimin en önemli karakteristiklerinden biridir. İçsel ve dışsal birlik olarak ikiye ayrılır. İçsel birlikte kişi iç dünyası vasıtasıyla, kendi içinde birlik bulur. Dışsal birlik ise dış dünya vasıtasıyla tecrübe edenin dışında bulunur. İçsel birlikte, kişinin benliği veya kişisel kimliği ortadan kaybolmayıp, birliğin farkındalığı ortaya çıkar. Kişi şuur-suz değil, daha ziyade parçalanamaz olan bütünlüğün net olarak farkında olur. Dışsal birlikte ise kişi kendisiyle dış dünyanın birbirinden farklı olduğunu bilmekle birlikte, maddenin en temel seviyede aynı özden olduğunu dolayısıyla kendisiyle dış dünyadaki her şeyin bir olduğunu hisseder. İnsan daha üst düzeyde kozmik birliğin farkına varır ve kendisini evrenin bir parçası olarak görür.⁶⁷

2) Zaman ve mekan boyutlarını aşma: İnsan tecrübe esnasında, öncenin, şimdinin ve sonranın algısından uzaklaşır, çevresine ilişkin üç boyutlu algı da ortadan kalkar.⁶⁸ Zamansızlık ve mekansızlık, **ezelilik ve sonsuzluk tecrübesi** olarak da algılanabilir. Bazılarında bu olgu zamanın gerilmesi olarak tecrübe edilmektedir.⁶⁹

3) Derince hissedilen pozitif duygular: Mistik deneyimlerde neşe, kutsanmışlık, huzur ve güven ortak ve evrensel duygular olarak kabul edilmektedir. Güçlülüğü sebebiyle bu duygulara gözyaşları da eşlik edebilir. Bunlar tecrübenin zirve noktasında da tecrübe sona erip etkilerinin devam ettiği dönemde de yaşanabilir. Ancak deneyimi yaşayanlar duyguların kesin olarak çok olumlu ve güçlü olduğunu ifade eder.⁷⁰

4) Kutsallık hissi: Kişi, bu başına gelenin özel, kutsal, değerli ve manevi bir durum, kendisinin de özel biri olduğunu hisseder. Kutsallığın temel özelliği ise, esinlenen gerçeklikler karşısındaki akıl dışı, sezgisel, sessiz, dokunaklı şaşkınlık ve heyecandır.⁷¹

5) Gerçeklik: Mistik tecrübe kendisini öznesine net bir şekilde kabul ettirecek kadar güçlüdür. Kişi olan bitenin bir rüya ya da hayal olmayıp tamamen gerçek olduğunu net bir şekilde hisseder. Hatta, yaşadığı

⁶⁶ W. N. Pahnke, "Drugs and Mysticism", *Psychology of Religion* ed: L. B. Brown, Penguin Education, Great Britain, 1973, s. 309-316.; ayrıca bkz. Jadu M. Jagel, a.g.t., s. 18.; ayrıca bkz: James D. Patteson, a.g.t., s. 20.

⁶⁷ W. N. Pahnke, a.g.e., ss. 309-316.

⁶⁸ W. N. Pahnke, a.g.e., ss. 309-316.

⁶⁹ Gerald Heard, a.g.m., ss. 10-13.

⁷⁰ W. N. Pahnke, a.g.e., ss. 309-316.

⁷¹ W. N. Pahnke, a.g.e., ss. 309-316.



en gerçek şeyden bile daha gerçek bir durum olduğunu ve bunun gerçekliğinden asla şüphe edilemeyeceğini düşünür.⁷²

6) Paradoksallık: Mistik, tecrübesi esnasında paradoksal bir şekilde, aynı anda hem kendisini eşyadan ayrı hem de eşya ile bir olarak algılar.⁷³

7) Kesin olarak anlatılamazlık: Tüm tecrübe sahipleri ne kadar anlatmak isteseler de tecrübelerinin kelimelerle ifade edilemeyecek duyguları içerdiğini söylerler. Anlatılamazlık konusunda temel meselenin karşılaşılan kutsalın yoğun bir şekilde benliği ihata etmesi ve bu durumda onun algılanamaz bir duruma gelmesi olduğu düşünülmektedir. İkbale göre, dini tecrübe, düşünceden daha çok duyguyla ilgili olduğu, bir başka ifadeyle, “ilâhî bir öz, yani Allah’la, en üst realiteyle, aşkın bir otoriteyle belli bir ilişkiyi kapsayan bütün duygular, algılar ve duyumları ihtiva eden” bir iç yaşantı olduğu için başkasına aktarılamamaktadır. Dinî tecrübenin çeşitlerinden olan vahiy tecrübesini yaşayan bir peygamberin, vecd tecrübesini yaşayan bir mutasavvıfın (mistik), doğrulayıcı veya ilâhî cevap tecrübelerini yaşayan bir dindarın, tecrübe olarak yaşadıklarını başkalarına aktarabilmesi ve yorumlayabilmesi ancak indirgenerek mantıkî önermeler şeklinde ve kognitif düzeyde olabilmektedir. Ne var ki, yaşanan tecrübenin içeriğinin bu şekilde diğer zihinlere aktarılması mümkün değildir.⁷⁴

8) Geçicilik: Tecrübenin sürekli olarak devam etmesi söz konusu değildir. Belli bir süre devam eden deneyim, kendiliğinden sonra erer. Zira mistik deneyimin psikolojik ve fizyolojik açıdan aşırı yoğunlukta yaşanması nedeniyle uzun süre devam etmesi, mistiğin bu gerilime dayanması mümkün değildir.⁷⁵

9) İlham/Vahiy Durumu (Noetic Quality): William James, mistik deneyimlerin ayırıcı özelliklerinden biri olarak kişinin, keşf de diyebileceğimiz bir takım bilgilere vakıf olması durumundan söz eder. Deneyimi yaşayanın, daha önceden bilmediği şeyler hakkında ilham yoluyla bilgi edindiği düşünülmektedir.⁷⁶

⁷² W. N. Pahnke, *a.g.e.*, ss. 309-316.

⁷³ W. N. Pahnke, *a.g.e.*, ss. 309-316.

⁷⁴ Walter T. Stace, *Misticizm ve Felsefe*, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 42.; ayrıca bkz: Muhammed İkbale, *Knowledge and Religious Experience*, s. 15’ten aktaran, Ahmet Albayrak, “Dini Tecrübenin Dışa Vurum Problemi”, *Milal ve Nihal*, 2 (2), s.72.

⁷⁵ William James, *The Varieties of Religious Experience*, Collins Clear-Type Press, Great Britain, 1960, s.367.; ayrıca bkz: Walter T. Stace, *a.g.e.*, s. 42.

⁷⁶ William James, *a.g.e.*, s.367; İleride aktarılacağı üzere, John Blofeld’in bizzat kendi üzerinde yaptığı deney sonucu yaşadığı deneyim gerçeklik duygusunu, olumlu duyguları ve ilham yoluyla elde edilen bilgiyi içermektedir.



10) Davranış ve yaklaşımlarda kalıcı olumlu değişiklik: Kişi, tecrübe sayesinde kendisine, etrafındakilere, hayata ve mistik deneyime karşı kalıcı pozitif bir bakış ve tutum elde eder. Kendi içinde bir benlik bütünlüğü sağlar ve kendine karşı olumlu ve optimist bir yaklaşım elde eder. Başkalarına karşı daha duyarlı, daha toleranslı, daha içten sevgili olur. Değer yargılarında, hayata bakışında, anlam ve amaçlılık duygularında pozitif değişiklikler meydana gelir. Başkalarına hizmet etme arzusu gelişir. Hayata ve tüm mahlukata karşı artan bir saygı gelişir. Yaşanılan tecrübe de kişinin kendisinin ulaştığı manevi bir zirve olarak görülür ve başkalarının yaşadıkları bu tür tecrübeleri daha kolay takdir eder.⁷⁷

Bu sayılanlar dışında, öznel bir ışık (photism), pasiflik, moral yükseliği, öte duygusu, kişiselliğin olmaması coşkunluk vb. durumlar da mistik deneyimlerin ortak özellikleri arasında gösterilmektedir.⁷⁸

Son olarak, daha önce de belirtildiği gibi, Hood, Pahnke, Hruby gibi bilim adamları mistik deneyim konusunda psikometrik ölçümler yapmış kişilerdir. Onların geliştirdikleri mistisizm ölçeğinde 8 kategori vardır: 1- benlik (ego) durumu, 2- birleşme durumu, 3- içsel subjektif durum, 4- zamansal ve mekansal durum, 5- ilham/vahiy durumu, 6- tarif edilemezlik durumu, 7- olumlu duygu-durumu, 8- dini oluş durumu.⁷⁹

2- Transpersonel Deneyimler

Bilindik benlik ve bilinç alanının ötesinde çok katmanlı, sıradan bilinç haliyle kavranamayan başka bilinç alanlarının da bulunduğu düşüncesinin benimsendiği transpersonel psikolojide (benötesi psikolojisi) temel amaçlardan biri bu alanların keşfidir. Transpersonel psikolojinin ileri gelenlerinden Grof, sonlu oyuncuların sınırların içerisinde oynadığını, sonsuz oyuncuların ise sınırlarla oynadıklarını söyler. Ona göre, transpersonel perspektiften bakıldığında maddi dünya görüşü ile uğraşanlar sonlu oyunculardır, öte yandan sonsuz oyuncular transpersonel bir dünya görüşünü elde edebilirler.⁸⁰

Transpersonel deneyimlerde kişi zamanda meydana gelen genişlemeyle, (1) embriyonal ve fatal deneyimler (Anne karnında cenin olduğu döneme geri dönme), (2) soya dönük deneyimler, (3) kolektif ve irksal deneyimler, (4) filogenetik (evrimsel) deneyimler, (5) geçmiş enkarnasyon deneyimleri, (6) geleceği önceden kavrama, somut olarak algılanamayacak nesnelere algılama gücü ve zaman yolculukları gibi deneyimler yarar.

⁷⁷ W. N. Pahnke, *a.g.e.*, ss. 309-316.

⁷⁸ Bkz: Walter T. Stace, *a.g.e.*, ss. 42-43.

⁷⁹ Jadu M. Jagel, *a.g.t.*, s. 44.

⁸⁰ P.J. Hruby, *a.g.t.*, s. 34.



Yine bilinçlilikte mekansal olarak genişlemeyle ilgili olarak (a) bireyler arası ilişkilerde benlik aşımı ve ikili birlik deneyimleri, (b) diğer insanlarla özdeşleşme, (c) grup özdeşleşmesi ve grup bilinçliliği, (d) hayvanlarla özdeşleşme, (e) bitkiyle özdeşleşme, (f) yaşamla ve tüm yaratılmışlarla özdeşleşme, (g) inorganik madde bilinçliliği, (h) gezegensel bilinçlilik, (i) gezegen ötesi bilinçlilik, (k) vücut dışı deneyimler, gezici soyut algılama ve işitme, zaman yolculuğu ve telepati gibi deneyimler yaşar. Bilincin mekansal daralması ile ilgili olarak ise organ, doku ve hücrenel bilinçliliği tecrübe eder. Nesnel gerçeklik çerçevesini aştığında ise, (1) ruhçu ve medyumvari deneyimler, (2) insanüstü varlıklarla karşılaşma, (3) diğer evrenlerin ve bu evrenlerin sakinleriyle karşılaşma, (4) arketipik deneyimler ve karmaşık mitolojik olay akışları, (5) çeşitli ilahi varlıklarla karşılaşma, (6) evrensel sembollerin sezgisel olarak algılanması, (7) "çakırların" aktivasyonu ve kundalini kuvvetinin uyanışı, (8) suprakozmik ve metakozmik boşluk gibi deneyimler yaşar.⁸¹

Birbirine benzemekle birlikte aralarında bu şekilde ayırım yapıldığı görülen dini tecrübe, mistik tecrübe ve transpesonel tecrübe kavramları ele alındıktan sonra, psikodeliglerle elde edilen deneyimlerle klasik mistik deneyimlerin kıyaslamasına, bu noktadaki tartışmalara ve değerlendirmelerimize geçebiliriz.

III. Psikodeligler ve Mistik Deneyim

1- Psikodeliglerin Mistik Amaçlarla Kullanımı Konusunda Yapılan Tartışmalar

Hemen her meselede olduğu gibi, dini veya mistik amaçlı psikodelig kullanımına karşı çıkanlar da destekleyenler de olmuştur. Psikodelig maddeler kullanarak mistik deneyim elde etmeye karşı dile getirilen -bir kısmına bu çalışmanın sınırlarını aşması nedeniyle değinmekle yetineceğimiz- itirazları ana hatlarıyla 8 maddede toplamak mümkündür.

- 1- Mistik deneyimin kişinin kendi iradesiyle elde edilemeyip, Tanrı'nın iradesine bağlı olduğu iddiası
- 2- İlaçların, mistik deneyime girmek için gereğinden fazla kısa ve kolay bir yol olduğu iddiası
- 3- Mistik deneyime ancak dini davranış ve ibadetlerle ulaşılabileceği iddiası
- 4- Klasik mistik deneyimler kalıcı etkilere sahipken ilaçlı deneyimlerin böyle olmadığı iddiası
- 5- İlaçlı mistik deneyimlerin yanılgıdan ibaret olduğu, beklentinin durumu dini tecrübe olarak algılamaya neden olduğu iddiası

⁸¹ Bkz: Stanislav Grof, *a.g.e.*, ss. 120-121



- 6- İlaçlı mistik deneyimin dini açıdan değersiz olduğu iddiası
- 7- İlaçlı mistik deneyimlerin teizme aykırı olduğu iddiası
- 8- İster klasik ister ilaçlı olsun genel olarak mistik deneyimlerin dini açıdan değersiz olduğu iddiası

Mistik deneyimlerin ilaçla elde edilemeyeceğini düşünerek bu tür uygulamalara karşı çıkanlardan biri Zaehner'dir. O, Roma Katolik kilisesi mensubu olarak, yegane mistik deneyimin Tanrının inayetiyle elde edilen deneyim olduğunu, bu deneyime ne zaman ve nasıl girileceğini mistiğin belirleyemeyeceğini, aniden ve beklenmedik bir şekilde deneyime geçildiğini ileri sürmektedir.⁸² Zaehner'in bu iddiasını kısımlara bölerek inceleyecek olursak; Tanrının inayetiyle mistik deneyime girilip girilemeyeceği, Aşkın Varlığı inceleme dışı tutmayı prensip olarak belirleyen din psikolojisi biliminin, dolayısıyla çalışmamızın ilgi alanına girmemesinden dolayı bu konuda bir şey söyleyemeyiz. Öte yandan kişinin iradesiyle mistik deneyimin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda ise fikir ileri sürebiliriz. Şöyle ki, mistik yaşantıyı benimsediği ve mistik deneyimi çok arzuladığı halde bunu gerçekleştiremeyenlerin bulunduğu, diğer taraftan da hiç bir çaba ortaya koymadığı halde çok özel deneyimler yaşayanların olduğu bilinmektedir. Nitekim psikodelikler ve mistik deneyim konusunda referans isimlerden biri olan Aldous Huxley, kendisiyle yapılan röportajda, LSD kullanımıyla yaratıcı süreç arasında doğrudan bir ilişki bulunup bulunmadığı sorusuna, bu konuda bir genelleme yapılamayacağı, kimi insanların ilaçları alır almaz şiir, resim ilhamı alırken, kiminde bu tarz bir belirti ortaya çıkmadığı şeklinde cevap vermiştir. Ona göre, "Muhteşem bir şiir yazmak istiyorum, öyleyse oturup LSD alayım" denilemez. İlaç olarak da istenilen neticeleri elde etmenin bir garantisi yoktur.⁸³

Bu düşünceler ışığında Zaehner'in fikirlerinde haklılık payının olduğu görülmekte ise de, pek çok mistiğin yaşam boyu süren zorlu riyazet uygulamaları ve ibadetleri neticesinde mistik deneyimi yakaladıkları da bir gerçektir. O halde iradenin hiçbir işe yaramadığı söylenemez. En azından mistik uygulamaların yahut ilaç kullanımının deneyime yakınlık sağladığı ve deneyim imkanını artırdığı ortadadır. Nitekim yine Roma Katoligi olan Greeley, bu düşüncüyü destekler nitelikte, ilacın da yapılan mistik egzersizlerin de tek başına deneyimi sağlamadığını, onların sadece yüksek bir bilinç hali yarattığını, bu bilinç halinin ekstazik deneyimle sonuçlanıp sonuçlanmamasını başka bir şey olduğunu söyler. Ona göre

⁸² P.J. Hruby, a.g.t., s. 62.

⁸³ M. Horowitz & C. Palmer, "Moksha: Aldous Huxley's Classic Writings on Psychodelics and the Visionary Experience", Park Street Press, 1999 (The Paris Review, 1960'da yayınlanan röportajın yeniden yayımı)



bunlar tetikleyicidir ve tetikleyiciler bireyi vecd imkanına yatkın hale getirir, ama hala tetikleyiciden bağımsız ekstra bir şeylere ihtiyaç vardır.⁸⁴

İlaçla elde edilen mistik deneyimin dini açıdan değerinin olup olmadığı konusunda, şüphesiz her dinin kendine has yaklaşımı yahut yaklaşımları vardır. Üstelik, bu durum klasik mistik deneyimler için de geçerlidir. Farklılıklar dinler arasında olduğu gibi, aynı din içerisinde konuyla ilgili birbirine taban tabana zıt düşünceler de benimsenebilmektedir. Mesela İslam dininde bu mistik uygulamaları dini hayatın olmazsa olmaz bir parçası gibi kabul edenler olduğu gibi, bunları değerli bulanlar ancak başkalarını bağlamadığını düşünenler de bulunmaktadır. Fakat, bu ikisinin tam karşıtı olarak bunların İslam'ın tevhid ilkesine ters olması nedeniyle haram hatta dinden çıkarıcı inanç ve uygulamalar olduğunu savunanlar da vardır. Hıristiyanlar içerisinde de gerek klasik gerekse ilaçlı mistik deneyimleri heretik kabul edenlerin sayısı az değildir. Bu değerlendirme din adamlarının ve ilgili dinin mensuplarının uhdesindedir. Hatta din psikolojisinin yetki sahasının dışında olmasına rağmen Albayrak, ilaçlı deneyimin kutsal değerinin tartışmalı olduğunu, bunların dini karakterinin sınırlarının belirli olmadığını söylemektedir. O, insani ve hatta şeytani tecrübeyle karıştırılabilir olduğunu düşündüğü için, dini tecrübenin anlatılamazlığını tartıştığı makalesinde bu tür deneyimleri inceleme dışı tuttuğunu belirtmiştir.⁸⁵ Bununla birlikte asırlar boyu bu düşüncenin aksine ilaçlarla elde edilen deneyimleri değerli ve önemli kabul etmiş insanların olması bizi konuya dinlere uygun olup olmama açısından değil, psikolojik nedenleri ve yaşayanlarda meydana getirdiği psikolojik etkileri açısından yaklaşıma götürmektedir.

İlaçlı deneyimlerin elde edilmiş şekli nedeniyle gerçek mistik deneyimler olmadığı savına karşılık, Stace, "Nedensel Farksızlık İlkesi" çerçevesinde, bir kimse bir deneyiminden bir başkası da kendisinin bir deneyiminden bahsediyorsa ve anlattıkları karşılaştırıldığında bunların aynı şeyler olduğu anlaşılıyorsa, nedeni ve sağlayıcısı ne olursa olsun bunların aynı deneyimler olduğunu söyler. Ona göre, deneyimin geçerliliğinin onun ibadetlerle mi yoksa psikodelik olarak mı elde edildiğiyle ilgisi yoktur. Uzun yıllar süren çabalamalar neticesinde mistik deneyim elde eden bir zahidin bir hap içerek kendisiyle aynı şeyi yakaladığını söyleyen kimseye iyi bakmasa da bu ikisi söz konusu ilke gereği birbirinin aynıdır. Fakat Stace yine de, bu konuda kesin bir şey söyleyebilmek için daha fazla deney yapılması gerektiğini de itiraf etmektedir.⁸⁶

⁸⁴ P.J. Hruby, a.g.t., s. 64.

⁸⁵ Ahmet Albayrak, "Dini Tecrübenin Dışa Vurum Problemi", *Milel ve Nihal*, 2 (2), 65-79.

⁸⁶ P.J. Hruby, a.g.t., s. 58.



Felsefeci Huston Smith, psikolog K. Wilber, Greeley, Assagioli, Grof, Maslow gibi konunun uzmanı kimseler, insanların egzersizleri yaparkenki amaçlarının aslında hiçbir zaman mistik deneyimin kendisi olmadığını, aksine mistik deneyim sonrası meyveler ve dini yaşam olduğunu savunurlar. Bu bakımdan nasıl elde edildiğinden ziyade deneyim sonrası meyvelerin dikkate alınması gerektiğini belirtirler. Onlara göre psikodelikler de istenen meyveleri sağlamaktadır.⁸⁷

İlaçlı deneyimin deneyim sonrası meyvelerinin, yani bıraktığı olumlu duygu, düşünce ve davranışların kalıcı olmayacağı düşünülse de Pahnke (1963) ve Doblin (1990) gibi araştırmacıların yaptığı deneysel çalışmalar ilaçlı deneyimlerin manevi etkilerinin tamamen geçici olmadığını aksine oldukça uzun sürebildiğini göstermektedir. Hatta bazılarında bu etkilerin 25 yıl kadar devam ettiğini rapor etmişlerdir. Maslow da insanların bunları şeref olarak görüp kendi gelişimlerini tamamlamada bunlardan yararlandıklarını söyler.⁸⁸ Diğer yandan, alanda çokça ön plana çıkan 4 önemli LSD deneyiminin (Ditman ve ark. 1962, Savage ve ark. 1964, O Caniger 1964 ve Timoty Leary) metaanalizleri sonucunda, katılımcılar deneyimin etkisinin uzun süre kalıcı olduğunu, LSD alımından sonra geçen bir yıllık sürede de etkinin devam etmekte olduğunu bildirmişlerdir. Etkiler yıllar ilerledikçe belli ölçüde azalmakta fakat tamamen sona ermemektedir.⁸⁹ Mistik yaşantı sonucunda elde edilen deneyimlerin meyvelerinin oldukça kalıcı olduğu malumdur. Ancak mistik yaşantı yahut ilaç olmaksızın da insanların olağan dışı dini tecrübeler yaşadıkları bilinmektedir. İçlerinden kimileri, bu deneyimi çok kayda değer bulmayıp çabucak etkisinden çıkabildiği gibi, bazıları için bunlar dönüşüm yaratmakta ve çok kalıcı değişiklikler meydana getirmektedir. Mistik yaşantıda olduğundan farklı olarak, büyük bir çabaya girmeden LSD benzeri maddelerle elde edilen mistik deneyimlerin de kimileri için nispeten az etkiye, kimileri için ise yaşam değiştiren kalıcı etkilere sahip olması pekala mümkündür. Nitekim araştırmalar da bunu doğrulamaktadır.

Psikodeliklerin teizme aykırı olduğu, kişiyi panteizme hatta pluralizm ve paganizme götürdüğü sadedinde, R. C. Zaehner meskalinin panteistik veya monistik tipteki dindarlığı yaşatması mümkünse de teistik bir dindarlık vadetmediğini belirtir. O, bu nedenle bu deneyimin içeriğinin Hıristiyan doktriniyle uyumlu olmadığını savunur.⁹⁰ Timoty Leary de

⁸⁷ W. T. Stace, *a.g.e.*, s. 28.

⁸⁸ P.J. Hruby, *a.g.e.*, s. 64.

⁸⁹ The Editors, "The Subjective After-Effects of Psychedelic Experience: A Summary of Four Recent Questionnaire Studies", *The Psychedelic Review*, 1(1), June 1993. s. 25

⁹⁰ W.H. Clark, "Psychodelics and Religion", *Psychodelics*, ed: B. Aaronsen, H. Osmond, Doubleday & Company, 1970.



yaptıkları psikodelig deneyleriyle tek Tanrı, tek din, tek hakikat öngören Yahudi-Hıristiyan geleneğinin aleyhine durmuş olduklarını, çünkü ilaçların zihni çoklu gerçekliğe açtığını bunun da politeistik bir evren görüşüne götürdüğünü, artık akılcıca ve iyi yapılandırılmış plüralizme ve bilimsel bir paganizme dayanan hümanist bir yeni dinin zamanının geldiğini anladıklarını söylemektedir.⁹¹

Din psikologu Clark ise, bu düşüncelere karşı çıkararak, Zaehner'in vardığı kanaatin onun kendi meskalin deneyimine dayandığını, onun da tıpkı Huxley gibi kendi kişisel deneyimini çok fazla genelleme hatasına düştüğünü savunmaktadır. Ona göre, psikodelig deneyimlerin içeriği gerçekten de panteist anlayışa ve doğu dinlerinin kalıplarına uygundur. Fakat unutulmamalıdır ki, birincisi, deneyimler zaten temel olarak tarif edilemez niteliktedir. İkincisi, bazıları deneyimlerini teistik olmayan bir şekilde yorumlasalar da bazıları Hıristiyanlıkla hiçbir sıkıntısı olmayan içerikte deneyim yaşamışlardır. Hatta bazıları, kendi deneyimlerini, teslisin sırlarını mistik deneyiminde idrak ettiğini söyleyen Azize Teresa'nunkinden daha Hıristiyanı olarak görmektedir. Clark, psikodelig ilaç almasının ardından ateizmden vazgeçerek içinde yetiştiği Hıristiyan geleneğine dönenler olduğu gibi, Doğu konseptlerini tercih edenler de olduğunu belirterek⁹² bir anlamda Leary'e de karşı çıkmış olmaktadır.

W. T. Stace, mistiklerin çok zaman panteistik düşünce nedeniyle başlarının belaya girdiğini belirtir. O mistisizmde "özneötesilik" (trans-subjektivite) dediği paradoksal bir durumdan söz eder. Mistik bir taraftan kendisini Tanrıyla birleşmiş hissederken bir taraftan da kesin bir şekilde onun yarattığı olduğunu hissederek. Neticede biz bir mistiğin deneyimini nasıl teizmle ilişkilendirirken, diğerinin ateist Budizmle ilişkilendirdiğini görebiliriz. Buradan hareketle Clark, psikodelig deneyimleri yorumlamada başvurulan teolojik ve felsefi anlayışların çeşitli oluşunu anlamamızda Stace'in bu yorumundan yararlanabileceğimizi belirtir.⁹³

Psikodeliglerin dini açıdan uygun olmadığı iddiasına karşılık, aksine bu maddelerin dindar olmayanları dine yöneltmesinin bile mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu konuda kayda değer çalışmalardan birine Masters ve Houston imza atmışlardır. Bu çalışmaya katılan 206 denegün büyük bir kısmı belli türden dini deneyimler yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu deneyde asıl dramatik durum ise, deneklerin bazılarının oldukça çarpıcı dönüşümler yaşamasıdır. İçlerinden, mesela, militan düzeyinde ateist ve ahlaki zaafiyeti olan, nevroitik belirtilerden dolayı çeşitli terapilere başvurduysa da sonuç alamamış bir psikolog, kendisine uygulanan

⁹¹ James D. Pattersen, a.g.t., s. 25.

⁹² W.H. Clark, a.g.e.

⁹³ W.H. Clark, a.g.e.



sadece 3 seanslık LSD sayesinde keskin bir dönüşüme uğramış, bambaşka biri haline gelmiş, kalıcı şekilde dindarlaşmıştır. Hatta bir yıl sonra, bir “Tanrıyla karşılaşma” (encounter with God) deneyimi bile yaşamıştır. Çevresindeki insanlar da ondaki bu radikal değişikliği doğrulamıştır. Clark bu şekilde psikodeliklerin sağladığı dini tecrübeyi gösteren çok sayıda araştırma olduğundan bahsetmektedir. Ona göre, ortam dini telkin eder şekilde olursa deneyimlerin içeriği de %85-90 oranında dini olarak algılanmaktadır. Fakat dine karşı direnç gösterenlerin deneyimi dini olarak algılamaları çok daha düşük bir olasılık olmakla birlikte, bunların arasında da, onlara da büyük sürpriz olacak şekilde, Tanrı tecrübesi yaşanamabilmektedir.⁹⁴

Clark, din karşıtı olanların LSD deneyleri sonrası dönüşümüne ilişkin bir başka örneği, bizzat kendi hastasından verir. Hasta, bir Yahudi olarak doğmasına rağmen ilerleyen yaşlarda ateist olmuş, hatta dindarları sevmeyen biri haline gelmiştir. Bu nedenle deney öncesinde deneyde kendisine rehberlik eden Clark’ın ilahiyat mezunu olmasından dolayı ona antipati beslemiştir. Pek çok bileşeni olan ve dinin çok küçük bir yere sahip olduğu ve Clark’ın da hiçbir dini telkinde bulunmadığı 15 seanslık deneyde, 15. seansın sonrasında çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Hasta bir gün Clark’a heyecanla koşarak gelmiş ve mistik bir deneyim yaşadığını Tanrıyla karşılaştığını söylemiştir. Deneyler dizisinden 9 ay sonra deneyimi kendisi için en önemli durum olarak nitelemeye devam etmiştir. O bu durumu, kendisinin gelişmekte ve olgunlaşmakta olduğuna yormuştur. Ayrıca, artık hem bireysel hem de kurumsal dine, çok daha olumlu bakar, önceki düşüncelerinin dar kafalılık olduğunu düşünür hale gelmiştir.⁹⁵

İnsanların dini tecrübeye şartlanarak bu maddeleri aldıkları ve neticede hasıl olan durumu dini tecrübe olarak algıladıkları, bir anlamda ortaya çıkanın plasebo etkisi olduğu iddiasını Clark kısmen doğrulamaktadır. Ona göre gerçekten de deneyin şartları, yaratılan ortam, ilaç neticesinde elde edilen deneyimin dini olarak yorumlanmasında, dini sonuçlar elde edilmesinde oldukça etkilidir. Mesela bir kilise ortamında, İncil vb. dini metinler okunur ve bilhassa dini müzik ve değişen ışıklar eşliğinde ilaçlar alınırsa kişinin dini sonuçlar elde etmesi oldukça muhtemeldir. Buna ilaveten bir de rehber dini amaçları olan ve dinin yücelmesini isteyen biri olursa, sonucun dini çıkması ihtimali daha da artmaktadır. Clark’a göre, mesela Dr. Leary böyle bir rehber olduğundan onun deneyleri bu tür sonuçları sıkça vermiştir.⁹⁶ Nitekim Leary kendisi de deney

⁹⁴ W.H. Clark, *a.g.e.*

⁹⁵ W.H. Clark, *a.g.e.*

⁹⁶ W.H. Clark, *a.g.e.*; ayrıca bkz.: Gerald Heard, *a.g.m.*, s. 10.



ortamının tecrübeyi desteklemesi halinde yüzde 40-75, hem destekleyici hem de manevi ise yüzde 40-90 oranında deneyimin ilham verici ve dinimistik olarak yorumlandığını söylemektedir.⁹⁷ Yine Link ve Buckman tarafından yapılan deneyde olumlu beklentilerle deneye başlayanların tecrübeleri de olumlu geçerken, olumsuz beklentileri olanların anksiyetelerinde ve somatik şikayetlerinde artış görülmüştür. Ayrıca depresif ve mutsuz duygu-durumla deneye girenlerin deneyde bu hallerinin arttığı, mutlu girenlerin de mutluluklarının arttığı tespit edilmiştir. Araştırmacılara göre, sonuç olarak psilosibin merkezi sinir sisteminde bir dizi biyokimyasal ve fizyolojik olayı tetikler ve algılanan çevreyi kategorize etmeye yarayan algısal ve bilişsel yapıların işlevini durdurur yahut askıya alır. Yani bireyin kasıtlı olarak süreci yönetemediği bir durum meydana getirir. Böylece kişinin içsel durumu ve deneyin ortamı deneyin sonuçlarını daha fazla etkiler.⁹⁸

Clark, deneyim esnasındaki ortamının ve şartlanmışlık durumunun etkili olmasında, kişinin telkine açık olmasının şart olduğu kaydını koyar.⁹⁹ Fakat ona göre, deneyimlerin tamamının bu insanların telkine açık olmaları nedeniyle yaşandığını da söylemek mümkün değildir. Zira Clark'ın kendisinin plasebo etkisini dışarıda tutacak şekilde düzenlediği deneylerde de insanlar dini tecrübe elde ettiklerini rapor etmişlerdir.¹⁰⁰ Öte yandan, önemli din psikolojisi araştırmacılarından Wulff, çok sayıda deney sonucunu bir araya getirmiş ve deneye katılanların ifadelerinden yola çıkarak, düzenek yahut ortamın dini olup olmadığının önemi olmaksızın psikodeliglerin dini veya mistik deneyim sağladığını söylemektedir.¹⁰¹ Kaldı ki binlerce yıldan beri sayısız insanın deneyimlediği bu konuda, tamamının plasebo etkisini yaşadıkları, başka bir deyişle kendilerini kandırdıkları, hiçbirinin gerçek deneyim yaşamadıkları düşüncesinin akla yatkın olduğunu söylemek mümkün değildir.

İlaçlı deneyimlerin gerçek mistik deneyimler olmayıp yanılgıdan ibaret olduğu iddiasına cevap sadedinde, psikodeligleri bizzat deneyen William James ve Aldous Huxley bunlarla dini tecrübe elde edebileceğini, zihnin bilinçdışı ve yaratıcı süreçlerine açık ve berrak bir görüş sağlanabileceğini dile getirmiştir.¹⁰² Nitekim James bu amaçla zamanının psikodeligi olan "azot oksit" (nitrous okside) kullanmıştır.¹⁰³ Huston Smith, Mir-

⁹⁷ Timoty Leary, "The Religious Experience: Its Production and Interpretation", *The Psychedelic Review*, 1(3), 1964, s. 327.

⁹⁸ Ralph Metzner ve ark., "The Relation Expectation and Mood to Psylocybin Reactions", *The Psychedelic Review*, 1(5), 1965, ss. 3-36.

⁹⁹ W.H. Clark, *a.g.e.*; ayrıca bkz.: Gerald Heard, *a.g.m.*, s. 10.

¹⁰⁰ W.H. Clark, *a.g.e.*

¹⁰¹ David M. Wulff, *Psychology of Religion*, USA, John Wiley&Son inc, 1997, s. 187.

¹⁰² Gerald Heard, *a.g.m.*, s.7.

¹⁰³ William James, *a.g.e.*, s. 373.



cea Eliade, Joseph Campell, Alan Watts gibi önemli düşünürler de psikodeliglerden gerçek mistik deneyim elde edebileceğine inanmaktadır.¹⁰⁴ Bu konuda yine çok sayıda deneysel çalışma yapmış, hatta bizzat kendisi bir takım psikodeligler kullanmış olan Stanislav Grof'a göre, bu tür kimyasallarla gerçekten insan bilincinin farklı katmanlarına ulaşılabilir.¹⁰⁵ Ona göre, zirve veya aşkın deneyimler doğuştan ve doğal kabiliyetle elde edilir, psikodeligler ise bu işi kolaylaştırıp hızlandırır.¹⁰⁶

James, bu gibi maddelerle mistik şuur yakalanabileceğini ancak kendisinin başkaları gibi doğal yollardan mistik deneyim yaşama imkanının olmadığını, bu nedenle azot oksiti tercih ettiğini ifade eder. Maslow da, normal yollardan gerçekleşmesini beklemektense, psikodeliglerin doğru şartlarda ve doğru insanlarla birlikte zirve deneyim elde etme ihtimalini artırmak için alınabileceğini belirtmektedir.¹⁰⁷

2- Deneysel Çalışmalar ve Bireysel Deneyimler

Madde kullanarak mistik deneyim elde etmenin ahlaki olup olmadığı, gerek bunların gerekse klasik mistik deneyimde yaşananların gerçekten Tanrıyla karşılaşmalar olup olmadığı, dini açıdan nasıl bir değerinin bulunduğu gibi konularda bir şey söyleyemediğimize göre, ağırlık vermemiz gereken konu, mistik yaşantı ile elde edilen deneyimle psikodeliglerle elde edilen deneyimlerin birbirine ne kadar benzedikleri olmalıdır. Bu noktada yapılan tartışmalarda önümüzü görmemizi sağlayacak bilgileri konuyla ilgili yapılan tecrübi çalışmalarda ve bireysel deneyim anekdotlarında bulmak mümkündür.

Psikodeligler, tıbbi araştırmalara olduğu gibi, dini tecrübe araştırmalarına da çokça konu olmuştur. Din psikologları, ilaçların mistik deneyim sağlayıp sağlamadığını, ilaç neticesinde orta çıkan duygudurumunun mistiklerin yaşadıklarına ne oranda benzediğini, deneyim sonrasında kişide bıraktığı etkilerin aynı olup olmadığını öğrenmek, mistiklerin anlatılamaz olarak niteledikleri hallerini suni olarak oluşturup onları belli ölçüde de olsa anlamak vb. amaçlarla deneysel çalışmalar yapmışlardır. Bu doğrultuda araştırmacılar hem kendileri hem de başkaları üzerinde bu maddeleri denemişlerdir. Çalışmanın bu kısmında bunlardan bazılarını ana hatlarıyla ortaya koyacağız.

Üzerinde durulacak deneysel çalışmaların belki de en meşhuru Pahnke'nin doktora tezi çerçevesinde yaptığı, "Good Friday" deneyidir. Bu deney bir ibadethanede paskalya öncesindeki Cuma günü 20

¹⁰⁴ James D. Patteson, a.g.t, s. 13.

¹⁰⁵ Bkz: Stanislav Grof, ss. 111-125

¹⁰⁶ P.J. Hruby, a.g.t., s.60.

¹⁰⁷ P.J. Hruby, a.g.t., s. 58.



Hıristiyan ilahiyat öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Bu öğrencilerden 10 tanesine psilosibin verildikten bir buçuk saat sonra, ilahiler ve dualar dinletildi. Ayrıca katılımcılar önceden bilgilendirilerek beklenti içinde olmaları sağlandı. Deneyden bir hafta önce katılımcılar psikolojik ve bedensel sağlıkları, dini tecrübe geçmişleri vs. açısından test ve kontrollerden geçirildi. Tamamı gönüllü katılımcıların hepsi orta sınıftan Protestanlardı. Hiçbirinin deney öncesi psilosibin tecrübeleri yoktu. İlaç verilen grup da ilacın içeriği hakkında detaylı bir bilgiye sahip değildi. Diğer on kişiye de kontrol grubu olarak beklentilerini artırmak üzere nikotinic asit içeren bir vitamin verildi. Deney sonrasında katılımcıların her birinden bir anketi doldurmaları istendi. Deneyin hemen ardından bir buçuk saati bulan bir mülakat yapılarak kayıt altına alındı. Altı ay sonra yine buna benzer bir anket ve mülakatla o deneyde elde ettiği olumlu ya da olumsuz şeyler hakkında bilgi edinildi.

Araştırma sonucunda, deney grubunun klasik mistik deneyimde olduğu tespit edilen 9 hususiyetin (birlik, zaman ve mekan boyutlarını aşma, derin olumlu duygular, kutsallık hissi, gerçeklik, paradoksalılık, geçicilik, anlatılamazlık, davranışlarda kalıcı olumlu değişiklikler) tamamında kontrol grubuna oranla daha yüksek skorlar yakaladığı tespit edildi. İlaç sonrası elde edilen mistik deneyimde en yüksek skorlar, başka bir ifadeyle klasik mistik deneyimde elde edilen duygulara yakın duygular, içsel birlik, zaman ve mekan boyutlarını aşma, geçicilik, paradoksalılık, hayata ve kendine karşı tutum ve davranışlarda olumlu ve kalıcı değişiklik konularında gerçekleşti. Deney grubundakiler (8/10 oranında), bu tecrübenin hayatlarının değerini daha iyi bilme, sıradan yaşamlarında daha büyük bir derinlik ve otantiklik kazanma, hayat felsefelerini gözden geçirme gibi konularda onları motive ettiğini belirttiler. Ancak, nihai bir gerçekliğin sıradan bir gerçekliği daha önemli veya anlamlı kıldığına dair bir bulguya ulaşılmadı. Kontrol grubundakilerin hiç biri bu konularda deney grubunun elde ettiği duyguları geçemedi. Altı ay sonraki ölçümlerde de çoğu konuda deney grubunun kontrol grubuna oranla normal mistik deneyimde elde edilen duygulara daha yakın duygulara sahip oldukları tespit edilmiştir.¹⁰⁸

Pahnke, Richards'la beraber (1969) bu deneyin devamı niteliğinde bir deney daha yaptı. Bunda da psikodeliglerin dini nitelik taşıyan mistik

¹⁰⁸ W. N. Pahnke, *a.g.e.k*; Bu deney önemli ve çığır açıcı olsa da otoriteler tarafından tehlikeli bulunmuştur. Gerek muhtemel zararları, gerek uyuşturucu maddelere kapı aralaması nedeniyle baskı yapılmıştır. Ancak asıl baskı din adamları papazlar ve rahiplerden gelmiştir. O dönem için ilaçla mistik deneyim çok kabullenilebilir bir durum değildi. Bkz.: James D. Pateson, "Psychodelig Drugs and Spirituality", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University, s. 25.



deneyim sağladıklarını tespit etti. Benzer ön kabul ve kalıplarla 1990'da yaptığı deneyde Dublin, psikodeliklerin bu etkisini doğruladı.¹⁰⁹

Timoty Leary, kendisine Mexico Üniversitesinden bir profesörün verdiği bir mantarı yediğini ve takip eden beş saatlik süre içerisinde kesin ve net bir şekilde hayatının en derin dini tecrübesini yaşadığını aktarmaktadır.¹¹⁰ Leary, kendisi hepsi ilki kadar tesirli 50 dini ilham (revelation) yaşamış, bunları yaşarken yanında elliden fazla bilim adamı bulunmuştur. O ayrıca farklı dinlere mensup, çoğu da din adamı olan, aralarında ilahiyat dekanları, papazlar, üniversite din görevlileri, dini kuruluşları yönetenler, dini yazarlar vb. kişilerden oluşan binden fazla denek üzerinde pek çok araştırma gerçekleştirmiştir. Yaptığı çok sayıda deneye katılan bu listedeki kimselerin %75'inin üzerindeki bir kısmı dini-mistik deneyim yaşamış, yarıdan fazlası bu yaşadıklarının hayatlarındaki en derin dini deneyimler olduğunu aktarmıştır.¹¹¹

Psikiyatrist Oscar Janiger ve psikolog William McGlothlin'in yaptıkları dini olmayan bir deneyde 194 kişiden 73'ü terapi amaçlı zaten LSD kullanan kişilerken, geri kalanları gönüllü olarak psikodelik kullandılar. Katılımcıların beklenti durumlarını tahrik etmeyen bir ortamda yapılan deney sonunda 35 kişi yaşadıkları deneyim sayesinde ahlaki değerlere olan ilgilerinin arttığını, 48 kişi hayatın anlamına ilişkin ilgisinin arttığını belirtti. 75 kişi kendinin farkında olmak için, 58 kişi hayatın anlamına ilişkin yeni bir duygunun elde edilmesi için, 42 kişi insanların birbirlerini daha iyi anlamaları için LSD kullanılması gerektiğini söyledi. 58 kişi bunun sürekli bir fayda sağlayan bir deneyim olduğunu belirtti.¹¹² Janiger'in araştırmasına katılanların %75'i LSD deneyiminin ardından, bu maddenin kişinin öz farkındalığını artırmak amacıyla kullanılabileceğini belirtmiştir. Leary'nin çalışmasında ise katılımcıların %70'i deneyimi hoş bulduklarını, %88'i ondan bir şeyler öğrendiklerini, %62'si deneyimin hayatlarını değiştirdiğini ve %90'ı tekrar denemek istediğini bildirmiştir.¹¹³

Bu konuda psikiyatrist Ditman ve arkadaşları ile Savage ve arkadaşları benzer deneyler yapmışlar ve katılımcılara aynı soruları sormuşlardır. Savage'nin 96 kişi üzerinde yaptığı deneyde dini bir ortam oluşturulmuş, fakat Ditman'ın 74 kişi üzerinde yaptığı deneyde dini ortam oluşturulmamış, ancak deneyim yaşanacağına dair psikolojik destek

¹⁰⁹ Jadu M. Jagel, a.g.t., s. 47.

¹¹⁰ Timoty Leary, "The Religious Experience: Its Production and Interpretation", *The Psychedelic Review*, 1(3), 1964, s. 324.

¹¹¹ Timoty Leary, a.g.m., s. 325.

¹¹² Timoty Leary, a.g.m., s. 327.

¹¹³ The Editors, "The Subjective After-Effects of Psychedelic Experience: A Summary of Four Recent Questionnaire Studies", *The Psychedelic Review*, 1(1), June 1993, s. 25.



yapılmıştır. Deney sonunda Ditman'ın katılımcılarının 49'u (74 kişiden) bunun hayatlarında başlarına gelen en büyük şey olduğunu belirtirken, Savage'nin katılımcılarının 85'i (96 kişiden) böyle söylemiştir. Yine Ditman'ın katılımcılarının 32'si bu yaşadığını dini tecrübe olarak nitelerken, Savage'nin grubunda bu rakam 83 olarak gerçekleşmiştir. Ditman grubundakilerin 40'ı hissettikleri şeyin Tanrı yahut Üstün bir Güç yahut Nihai Hakikat olduğunu söylerken Savage'de bu rakam 90 olarak gerçekleşmiştir.¹¹⁴

Hallüsinojenler üzerinde araştırma yapan, psikodelikleri bizzat kendisi deneyen, bunun için uzun ve zorlu yolculuklar yapan F. Swain, Meksika dağlarında bir köyde bulduğu bir kadın şamanın gözetiminde, loş bir ortamda, ilahiler eşliğinde aldığı psilosibin içeren mantarlarla yaşadığı deneyimi uzun uzadıya aktarmaktadır. Swain, toplamda 7 saat süren deneyimde çok yoğun ve karmaşık vizyonlar elde ettiğini aktarır. Onun anlattıklarından, yaşadığı deneyimin Grof'un detaylı bir şekilde ele aldığı yoğun transpersonel deneyimleri de içerdiği anlaşılmaktadır. Swain'in deneyiminin ilgi çekici bir yanı da deney sonrasında kendisini fiziksel olarak yorgun hissetmeyip, aksine gayet dinç hissetmesidir. Ayrıca mantar yemiştikten dolayı hiçbir akşamdan kalmalık hissetmemiştir. Swain ayrıca mantarların bağımlılık yapmadığını bildirmiştir.¹¹⁵

John Blofeld, 1964 Mayıs'ında Bangkok'ta deneyimli bir rehber gözetiminde, yarım doz (25gr) meskalin alarak deneye başlar. Başlangıçta renk ve şekillerin biraz canlılaştırılması türünden hafif etkiler oluşur. Deneyde 50 dakika geçtikten sonra, benliğinde parçalanma şeklinde algıladığı hoş olmayan şizofrenik bir hal ve zihinsel gerilim yaşar. Ortam sıcak olduğu halde üşüme ve uyuşukluk hisseder. Sonra hoşlandığı duygular gelmeye başlar. Yarım saat sonra yarım doz (25 gr) daha alır. Ardından cami, tapınak gibi kutsal mekanlara ait desenler algılar. Ona göre oldukça anlamlı bir şekilde bunlar, Müslüman, Hindu, Tibetli vb. çok farklı geleneklerin ürünleri olmalarına rağmen aslında hepsi eşit şekilde geçerli ve tek bir kaynaktan gelen vizyonlardır. Daha sonra yine kişiliğinin bölündüğünü hisseder ve delirdiğini düşünerek telaşlanır. Meskalinine karşı bir anti-biyotik bulmak ister. Tarif edilemez olarak nitelediği benzersiz bu kötü duygular ve işkence bir saatin üzerinde devam eder. Bu esnada etrafta olup bitenleri algılayabilecek kadar şuuru açıktır. Sonra bir anda durum tamamen değişir, cehennem azabından ekstazi haline geçer. Anlatılamaz ama kesinlikle gerçek olarak algıladığı deneyimler başlar. Her şeyin bir olduğunu hisseder. Tekil ile çoğul, algılayanla algılananın, görünenle

¹¹⁴ Timoty Leary, a.g.m., s. 327.

¹¹⁵ Frederick Swain vd., "Four Psilocybin Experiences", *The Psychedelic Review*, 1(2), 1963, ss. 222-229.



görenin ve görmenin, hissedenin hissedilenin ve hissetmenin bir olduğunu fark eder. O esnada tarif edilemez bir mutluluk, çok güçlü bir gerçeklik duygusu yaşar. Ona göre bu öyle bir gerçeklik duygusudur ki, gerçek hayatta hakikat dediklerimiz rüya, bunlar ise gerçektir. Daha da ilginç Blofeld, yıllardır boğuştuğu çok önemli problemlere aniden çok kesin, kalıcı ve basit çözüm bulduğunu işte bu nedenle “evet, evet” diye bağırıldığını belirtir. Hem büyük bir keyif hem de aradığını bu kadar basit bir şekilde daha önce neden bulamadığıyla ilgili hayret yaşadığını ifade eder.¹¹⁶

Özetle, James, Huxley, Leary, Pahnke, Clark, Richards, Blofeld, Swain, Ditman Savage, Janiger, Grof ve daha birçok önemli araştırmacı ve düşünürün gerek bizzat gerekse başkaları üzerinde yaptıkları deneyler psikodeliklerin insanı normal bilinç halinden çıkararak farklı bilinç alanlarına geçişler yaptırdığı, dahası psikodelik alanların mistiklerin kendilerine has deneyimleriyle ilgili aktardıklarına benzer şeyleri aktardıklarını tespit etmiştir. Sonuç itibarıyla deneyler ve bireysel tecrübeler psikodelik deneyimlerinin klasik deneyimlerden çok da farklı olmadığını göstermiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamızda uygulaması binlerce yıl eskiye dayanan, ancak Batıda dini, psikolojik, felsefi ve bilimsel açıdan bundan henüz yaklaşık 50 yıl önce derinlemesine araştırılmaya başlanmış psikodelikleri ele aldık. Oldukça karmaşık ve ülkemizde daha önce pek fazla ele alınmamış olması nedeniyle üstesinden gelinmesi zor sayılabilecek bu konuda, psikodelik kavramı, başlıca psikodelikler, bunların tıbbi ve dini amaçlı kullanımı ve bunun üzerine gerçekleştirilen derin tartışmalara dair pek çok tespit ve düşünceye yer verdik. Makalenin bu bölümünde sonuç ve değerlendirme mahiyetinde, psikodeliklerin mistik etkileri ve klasik mistik deneyime olan benzerliği hakkında cereyan eden tartışmalar neticesinde zihnimizde kanaat haline gelen fikirleri, en öz şekliyle maddeler halinde ortaya koymak istiyoruz.

1- Mistiklerin bilindik uygulamalarla elde ettikleri deneyimlerin dine uygun olup olmadıkları konusu, normatif bir bilim dalı olmayan din psikolojisinin ilgi alanının dışında kalmaktadır. Yine, mistiklerin gerçekten Tanrıyı tecrübe edip etmedikleri dinlerin kendi içinde de tartışmalıdır. Mesela mutasavvıfların fenafillah dedikleri durumda gerçekten Allah'ta fena bulup bulmadıkları İslam dini içinde, Hıristiyanların Rab'le birleşme deneyimlerinde gerçekten Hz. İsa'yla birlik deneyimi yaşayıp yaşa-

¹¹⁶ John Blofeld, "High Yogic Experience Achieved with Mescaline", *The Psychedelic Review*, 1(7), 1966, 27-32.



madıkları Hıristiyanlık içinde bile tartışma konusu iken bu çalışmada bu konuya yanıt bulunması olası değildir. Fakat burada biraz çerçevenin dışına çıkarak, ülkemizde bu tür konuları merak edenler için bazı tespitlerde bulunmak da uygun olacaktır.

Hiçbir mistik deneyimin gerçekte Tanrıyla bir ilgisi yoktur gibi genellemeci bir yaklaşım benimsenir ise, bu, peygamberlerin yaşadıkları vahiy deneyimlerinin de gerçek dışı olduğu, peygamberlerin yanlışlarla insanları yönlendirdikleri gibi yargılara vardırır. Dahası, bu durumda Tanrının varlığını inkarın önünde de hiçbir engel kalmaz. Dünyada binlerce yıldır, milyarlarca insanın şizofrenik kurguların peşinden koştuğu anlamına gelecek bu çıkarımı haklı bulmak yanlış bir yaklaşım olsa gerektir. Çünkü mesela, Hz. Peygamber'in istikrarlı ve tutarlı bir şekilde tevhidi savunması, ahlaki değerlerden en ufak bir ödün vermeden tüm yaşamını sürdürmesi, Kuran gibi gerek dil gerekse mana açısından zirve bir kitabı sunması ve insanları bu dine ikna etmesi, din psikolojisindeki yaygın tabirle "olumlu meyveler vermesi" hayaller gören birinin yapabileceğinin çok ötesinde bir başarı gibi durmaktadır.

Bu genellemeci ve indirgemeci yaklaşımın yerine en azından, her mistik deneyimin kesin olarak Allah'ın rızasına uygun hak deneyimler olduğunu, bunlar vesilesiyle elde edilen bilginin de peygamberlerin vahiyleri gibi mutlak bilgiler olduğunun kesin olarak söylenemeyeceğini, fakat içlerinden bazılarının bu vasıfları haiz olabileceğini kabul etmek daha doğru olur. Zaten her mistiğin aynı şeyi tecrübe ettiği kabul edildiğinde birden fazla hakikat olduğunu, ayrıca İslam'ın da, belli kimseler müstesna olmak üzere, insanlardan bir takım gerçekleri gizlediği, yazılı ve açık olmayan ve görünüşte Kur'an ve sünnete aykırı bir şeyleri yine hak ve gerçek olarak bünyesinde barındırdığı kabul edilmek zorundadır. Bu da gerek akli, gerek imani gerekse ahlaki açıdan pek çok kimsenin kabul edemeyeceği bir durumdur.

2- İlaçla elde edilen deneyimlerin klasik mistik deneyimlerle aynı olup olmadığı konusunda yapılan tartışmalarda, pek çok bireysel tecrübe sahibinin aktardıklarını ve deneysel çalışmaların sonuçlarını bir arada değerlendirdiğimizde, görünüşte bu iki tür deneyimin birbiriyle ortak özellikler taşıdığını görmekteyiz. Mistik deneyimlerin taşıdığı hususiyetlerle ilgili olarak din psikologları ve felsefecilerin belirlediği özellikler olan, birlik, anlatılamazlık, geçicilik, gerçeklik, olumlu duygular, ilham/vahiy durumu, pasiflik, zaman ve mekan boyutlarını aşma, paradoksallık gibi durumların hem klasik mistik deneyimlerde hem de ilaçlı mistik deneyimlerde ortak olduğu anlaşılmaktadır.



3- Üzerinde durulması gereken bir başka konu da, transpersonel psikologların ısrarla savundukları gibi normal bilincin dışında farklı bilinç katmanlarının gerçekten var olduğu kabul edilirse, normal bilinç hali olarak görülemeyecek mistik deneyimlerin hangi bilinç katmanında gerçekleştiği sorundur. Söz gelimi, peygamberler, mistikler ve psikodelik kullananlar aynı bilinç katmanına mı ulaşmaktadır? Deneyim raporları mistiklerin birbirlerine çok benzeyen beyanlarda bulduklarını göstermektedir. Öte yandan, Kur'an çerçevesinde bakıldığında peygamberlerin deneyimlerinin de birbirleriyle aynı oldukları görülmektedir. Mesela, hepsine vahiy getirenin aynı melek olduğu, insanlara iletmek istedikleri mesajların, tebliğ yöntemlerinin ve ana hatlarıyla hikayelerinin birbirlerine benzedikleri görülmektedir. Hemen hepsi bozulmuş bir sisteme isyanı ve doğru olan öze dönüşün gerekliliğini insanlara anlatmaktadır. Hepsi normlar koymakta ve insanların mesajı kabul etmeleri ve onlara uymaları konusunda zorlu mücadeleler vermektedir. Bu durumda peygamberlerin yaşadıklarını mistik yahut transpersonel deneyim olarak nitelikle birlikte, onların birbirleriyle aynı katmana muttali olduklarını söyleyebiliriz. Öte yandan diğer mistiklerin de kendi içlerinde çok benzer şeyleri söyledikleri göz önünde bulundurulduğunda onların da kendi aralarında aynı bilinç katmanlarına muttali oldukları, fakat peygamberlerden farklı şeyler yapıp farklı tarzları benimsemelerinden dolayı deneyimlerinin de aradaki benzerliklere rağmen onlarınkinden farklı olduğu, dolayısıyla farklı bilinç katmanlarını tecrübe ettiklerini söylemek yanlış olmaz. Peygamberler çerçeve dışında tutulduğunda, psikodeliklerle ulaşılan deneyimlerin, yukarıda sayılan hususiyetlerdeki ortaklıkları düşünülürse, klasik mistik deneyimlerle aynı bilinç katmanının tecrübeleri oldukları kanaati güç kazanmaktadır.

4- Görünüşte aynı olan bu iki duygu durumundan, klasik mistik deneyimin ilaçlı mistik deneyimden daha değerli olduğu söylenmektedir. Gerçekten de deneyim anının ve nispeten sonrasının benzer oluşu sebebiyle, yıllar süren çile, gayret ve züht hayatının sonucunda Tanrının yahut yüce güçlerin (her dinde farklı anlayışlar vardır) bir hediyesi olarak kabul edilen klasik mistik deneyimle, ilaçla dakikalar veya saatler içinde girilen mistik deneyimin aynı değere sahip olduğunu ileri sürmek doğru olmaz. Zahit bir dindar için en az o deneyim kadar mistik yaşantının kendisi de değerlidir. Oysa ibadet etmenin ve kendini Tanrıya adanmanın verdiği hazzı, ilaç uygulamalarında bulmak olası değildir. Bu da bir değer tartışma ve karşılaştırması yapılacaksa klasik mistik deneyim kefesini ağırlaştırmaktadır.

5- İlaçlı deneyimlerin etkilerinin kalıcı olmayıp, klasik deneyimlerin kalıcı olduğu düşüncesi ise kısmen doğru kısmen ise yanlıştır. Şöyle ki,



yapılan araştırmaların da kesin olarak gösterdiği gibi, ilaçlarla elde edilen deneyimlerin de yıllar süren olumlu etkileri olmaktadır. Bunu kimi insanların psikodelig almadan ve mistik yaşantı sürmeden elde ettikleri mistik deneyime benzetebiliriz. Bu kimseler için yaşadıkları deneyim son derece önemli ve değerli olabilir. Fakat mucize gibi algıladıkları bu durumların hatıraları canlılığını yıllar boyu korusa da hayatlarına yön verici tesirlerinin zamanla gücünü kaybetmesi kuvvetle muhtemeldir. İlaç deneyimleri de böyledir. Nitekim yapılan çalışmalar uzun süre kalan etkilerin zamanla hafiflediğini göstermektedir. Oysa bir mistik için benimsediği yaşam tarzında istikrarlı olması nedeniyle deneyimlerinin tesirinin de çok daha kalıcı olması tabii bir durumdur.

6- Psikodelig alımı sonucunda ortaya çıkan durumun dini tecrübe olarak algılanmasında deney ortamının ve kişinin önceki beklentilerinin rolü olduğu, deneyi yapanın telkinleri ve kişinin şartlanmışlığının plasebo etkisi meydana getirdiği ileri sürülmektedir. İnsanların bu tür telkinlere açık oldukları kesindir. Dolayısıyla psikodeliklerin yaratmış oldukları karmaşık ruh halinin dini tecrübe olarak yorumlanması söz konusu olabilir. Nitekim yapılan deneysel çalışmalar bu düşünceyi doğrulamaktadır. Şöyle ki deney ortamı tecrübeyi destekler şekilde dizayn edilirse, deneklerin yaşadıklarını dini tecrübe olarak algılama oranları artmaktadır. Bununla birlikte tüm vakaları da ototelkin ve plasebo etkisi olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bilhassa Clark gibi önemli psikologların yaptıkları kontrollü deneyler hiçbir telkin olmadan da insanların yaşadıklarını dini tecrübe olarak yorumladıklarını göstermektedir.

İnsanların deney ortamı ve beklentileri deneyimi teşvik etmediği halde dini tecrübe yaşamalarını ise onların daha önceden bu konuyla ilgili öğrendiklerinden kaynaklandığı da söylenebilir. Fakat tamamen din düşmanı olan ateistlerin bile yaşadıkları deneyim sonrası dindarlaşmaları bu şekildeki genellemeci yaklaşımı haksız çıkarmaktadır. Kısacası ortada psikodelig deneyimlerini seküler bir şekilde yorumlamayı imkansız kılabilecek miktarda bilgi ve kanıt bulunmaktadır.

7- Psikodelig kullanımının dikkat edilmesi gereken yanlarından biri de bunların diğer uyuşturuculara bir geçiş unsuru olabilme ihtimalidir. Psikodelig alan kişinin başka tat ve duyguları merak etmesi akla uzak görünmemektedir. Netice itibariyle bu özellikteki ilaç ve maddeler pek çok ülkede illegal kabul edilmektedir. İlegal maddelere ulaşan kimselerin yasadışı işlerle uğraşan insanlarla muhatap olacağı aşikardır. Belli zorlukları göze alarak bu maddelere ulaşan kişilerin bunlara çok benzeyen narkotikleri de tecrübe etmek istemesinin önünde fazla bir engel bulunmamaktadır. Buradaki bir başka sorun da, tıp sahasında doktor kontrolünde verilen ilaçların uygun dozajda alınmaması durumunda hayati tehlikeler



içerdiği bilinirken, doktorların vermediği psikodelig maddelerde dozajın ayarlanması başlı başına bir problemdir.

Netice olarak, “Psikodeliglerle mistik deneyim elde edilebilir mi?” “İlaçlı deneyimler klasik deneyimlere benzemekte midir?” gibi sorular ekseninde yaptığımız bu çalışmada her iki soruya da olumlu yanıt verilmesi gerektiği sonucuna vardık. Pek fazla girmek istemediğimiz değer tartışmasında ise, normatif olmayan bir bilim dalı olan din psikolojisi açısından bile klasik deneyimlerle ilaçlı deneyimleri aynı kefeye koymanın mümkün olmadığını gördük. Öte yandan LSD vb. maddeler alarak kendine ve başkalarına çeşitli zararlar veren insanlara ilişkin haberlerin gittikçe yaygınlaştığı günümüz dünyasında gerek toplumun, gerek yöneticilerin, gerekse araştırmacıların eskisinden çok daha hassas davranmalarının gerekliliği açıktır.

Kaynakça

Albayrak, Ahmet, “Din Görevlilerinin Mistik Tecrübe Düzeyleri”, *Din Bilimleri Akademik Dergisi*, IX, 2009, sayı: 1.

Albayrak, Ahmet, “Dini Tecrübenin Dışa Vurum Problemi”, *Milel ve Nihal*, 2 (2), 71.

Barnard, Mary, “The God in the flowerpot”, *The Psychedelic Review*, 1(2), 1963.

Barrigar, Robert H., “The Regulation of Psychodelig Drugs”, *The Psychedelic Review*, 1(4), 1964.

Blofeld, John, “High Yogic Experience Achieved with Mescaline”, *The Psychedelic Review*, 1(7), 1966, 27-32.

Clark, W.H., “Psychodelics and Religion”, *Psychodelics*, ed: B. Aaronson, H. Osmond, Doubleday & Company, 1970.

The Editors, “The Treatment of Alcoholism with Psychodelics”, *The Psychedelic Review*, 1(2), 1963.

The Editors, “The Subjective After-Effects of Psychedelic Experience: A Summary of Four Recent Questionnaire Studies”, *The Psychedelic Review*, 1(1), June 1993.

Grof, Stanislav, “İnsan Bilinçdışının Alanları, LSD Araştırmasından Gözlemler”, *Ego Ötesi*, eds: Roger G. Walsh & Frances Vaughan, terc: Halil Ekşi, İnsan Yay., İstanbul, 2001.

Horowitz M. & Palmer, C., “Moksha: Aldous Huxley’s Classic Writings on Psychodelics and the Visionary Experience”, Park Street



Press, 1999 (The Paris Review, 1960'da yayınlanan röportajın yeniden yayımı)

Hruby, P.J., "The Varieties of Mystical Experience, Spritual Practices and Psychedelig Drug Use among College Student", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nothern Illinois University, 1996.

Jagel, Jadu M., "Entheogens and Ecopsychology: Comparing Mystical Experiences and Ecological Orientation", Yayınlanmamış Doktora Tezi, California Institute of Integral Studies, San Francisco, 2007.

Kusel, Heinz, "Ayahuasca Drinkers among the Chama Indians of Northeast Peru", *The Psychedelic Review*, 1(6), 1965.

Leary, Timoty, "Five Psychedelig Prayers Adopted from the Tao Te Ching", *The Psychedelic Review*, 1(7), 1966.

Leary, Timoty, "The Religious Experience: Its Production and Interpretation", *The Psychedelic Review*, 1(3), 1964.

Ling T. M. & Buckman J., "The Treatment of Frigidity with LSD and Ritalin", *The Psychedelic Review*, 1(4), 1964, s. 450-452.

Marderosian, Ara H. Der et al., "A Uterina Stimulant Effect Extract of Morning Glory Seeds", *The Psychedelic Review*, 1(3), 1964.

Mangini, M. V., "Yes, Mom Took Acid: The Socio-historical Influence of Prior Psychedelig Drug Use in Adults", University of California, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000.

Metzner, R. et al, "The Relation Expectation and Mood to Psylocybin Reactions", *The Psychedelic Review*, 1(5), 1965, ss. 3-36.

Pahnke, W. N., "Drugs and Mysticism", *Psychology of Religion*, ed: L. B. Brown, Penguin Education, Great Britain, 1973, s. 309-316.

Patteson, James D., "Psychedelig Drugs and Spirituality", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University, 1995.

Stage, Walter T., *Mistisizm ve Felsefe*, İnsan Yay., İstanbul 2004.

Swain, Frederick et al, "Four Psilocybin Experiences", *The Psychedelig Review*, 1(2), 1963, ss. 222-229.

Wasson, R. Gordon, "The Present Status of Ololuhqui and Hallucinogens of Mexico", *The Psychedelic Review*, 1(3), 1964, ss. 270- 280.

Wulff, David M., *Psychology of Religion, USA*, John Wiley&Son inc, 1997, s. 187.

